CİLT: 23 EKİM 1975 SAYI: 265

yeni ufuklar

VEDAT GÜNYOL — Bedri Rahmi Gerçeği

SABAHATTİN EYUBOĞLU — Karaoğlan

S. EYUBOĞLU — Bedrim

ORHAN DURU — Değişen Amerika

AFŞAR TİMUÇİN — Cinayet ve Savaş Rengi

SAMİ N. ÖZERDİM — Hangi Müzik

ÖMER FARUK TOPRAK — 1940 Kuşağı

MEHMET SEYDA — Romancı Günlüğü

BEŞİR GÖĞÜŞ — Tevfik Fikret ve Bugün

ASIM BEZİRCİ — Beyaz YAKALILAR

BEDRETTİN CÖMERT — Mehlika Sultan

SABAHATTİN EYUBOĞLU — Keloğlan

MAX BORN — Mektuplar

İSMET Z. EYUBOĞLU — Anadolu Türkçesi

YIL: 1975 YENİ SAYI: 265

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :
ORHAN BURİAN
(1914 - 1953)

BEDRİ RAHMİ GERÇEĞİ

Vedat Günyol

Doğadan iplerini koparıp «delifişek» bir esriklikle tablolarına doluşan, koyusundan açığına, ılığından sıcağına, göz alıp gönül açan, can'dan ten'e, tenden can'a fırdolayı seyirten, yaşama sevgisiyle kımıl kımıl bir cümbüşlü renk dünyasını, o kendine özgü renkler dünyasını bırakıp, karanlıklar dünyasına göçtü Bedri Rahmi Eyuboğlu. Tablolarında, mordan ala, kızıldan beyaza kadar türlü renklere ezdirmeden, haddini bildire bildire, yerli yerine oturttuğu *siyah*, şimdi onun evi barkı, cenneti cehennemi.

Hoş,onu bir bakıma topraküstü dünyasına bağlayan, dutun karası, kaşın gözün karası, çatal karası, giderek bahtın karasıydı, o hiç bir zaman vazgeçmediği, vazgeçmek ne kelime, yoluna can koyduğu umut mavisinden murat yeşiline, gönül pembesinden sarılar turuncular cennetine uzanan alicengiz renkler dünyasına rağmen.

Ama, o karalar daha çok şiirlerine yansıyan diriler dünyasının, kanı canı, soluğu nefesiyle yaşayan karasıydı. Şimdiyse, topraküstü dünyasının o bütün ışıklı alengirli renklerini yutan toprakaltı karası bulaştı fırçasına. Ama, Bedri Rahmi'nin geride bıraktığı o eşsiz renk ve biçim dünyası yaşıyor, yaşayacak da, kara bir zeminin tâ orta yerine, karanlıkları alev alev yakarak yerleşen gönül karıcı, umut salıcı renkleriyle.

Kafası gönlü, sözü sohbeti, kapı çalmadan dalıp girdiğiniz evi, eşe dosta kurda kuşa açık sofrası, dâvudî essi, insanı ilk karşılaşmada senli benliliğe zorlayan sıcaklığı ile kapıp kavrayan bu dil ve renk ustası nicedir amansız bir hastalığa yakalanmıştı. Kanser diyorlardı bunun adına. Şu yirminci yüzyıl dünyasında, şu Ay'lara, Merih'lere kadar elalttığımız, ayak bastığımız, haber alıp haber saldığımız Evren parçası dünyamızda, üç amansız belânın pençesinde eli kolu bağlı durumdayız: Trafik kazası, kanser ve kalp belâsı.

Sabahattin Eyuboğlu iki buçuk, Ulvi Uraz bir buçuk yıl önce kalpten gitmişlerdi. Dr. C. Cemiloğlu ve daha başkaları trafik kazasında pisi pisine ölmüşlerdi. Orhan Burian, Harun Karadeniz genç yaşlarında, bulunmaz insan Fahime Güven altmışlarında göçüp gitmişlerdi kanserden. O. Burian'la Harun Karadeniz, hastalıklarını bile bile, haftayla günle sınırlı yaşamlarının bilincinde, kahramanca gözlerini kapamışlardı hayata. Bedri Rahmi ise, hastalığını bilmeden, bilemeden, ama kuşkular, seziler, aldatılmışlığın yarı uyanıklığı yarı uyumuşluğu içinde, acının acısı bir kader çöküntüsünde yumdu gözlerini, bir dafa açmamacasına.

Dört ay kadar önce sarılık olmuştu Bedri Rahmi. Ameliyat masasına yatırılmış, iç organlarını baştan başa

kanser kapladığı görülmüş, ama bir çaresine bakılıp bir süre için, hayata kavuşturulmuştu. Hastalığı gizlenmişti kendisinden. Evine dönen Bedri Rahmi, bir iki ay normal bir hayat sürmüş, hummalı bir çalışmaya kaptırmıştı kendini, ömrünün günle haftayla sınırlı olduğunu sezmişçesine. Evi, tanıdık tanımadık, yakın uzak dostlarla dolup taşmıştı. Yakın bir zamanda öleceğini bilen, ama hiç bir şey sezdirmemeye çalışan, meraklı insanların uğrak yeri olmuştu o cömert yürekli ve kafalı adamın. Eşi, değerli ressam Eren'e son günlerde bildirilen hastalığını bilmezlikten gelmeye çalışan, çalıştıkça da batağa saplanan biz dostları yakınları, iğrenç bir aldatmacanın sahte huzuruna kaptırmıştık kendimizi.

Bir insanlık sorunu, insancalık sorunu ile karşı karşıyaydık. Hastalığını kendisine söyleyelim mi, söylemeyelim mi diye. Kimimiz söyleyelim, kimimiz söylemeyelim diyorduk. Aziz Nesin, *Varlık* dergisinin Eylül sayısında, *Son Konuğuma Mektup* başlıklı o nefis yazısında, ölümle hesaplaşırken, Bedri Rahmi'nin bu yürekler acısı durumundan yola çıkıyor, ölüme seslenirken ve «beni kalleşçe oyalama» derken, hastalığını bilmeden ölüme sürüklenen Bedri Rahmi'yi düşünüyor olmalıydı, o ölümle burun buruna olup da, sahte umutlarla oyalanmak durumunda kalan Bedri Rahmi'yi.

Aydın, namuslu tıp dünyasının, kanser konusundaki en çetrefil sorunu bu işte: Kanserliye doğruyu söylemeli mi, söylememeli mi?

Geçenlerde, bu konu üstünde konuşurken, Ferit Edgü bana şunları anlattı. Ünlü heykelci Giacometti hastaneye düşer, ameliyat olur. Hastalığı kanserdir. İçini kanser bürümüştür. Bir aylık bir ömrü kalmıştır. Doktorlar durumu karısına bildirirler. Hastalığını söylersen

sen söyle diye, sorumluluğu üstlerinden atarak. Kadıncağız ne yapacağını bilemez. Aklına, Sartre'a telefon edip danışmak gelir. Sartre: «Hemen söyleyin» diye kesip atar. Ertesi günü, heykelci telefona sarılıp Sartre'ı arar: «Teşekkür ederim. Sizin akıllı bir insan olduğunuzu bilirdim ama bu kadar mert olduğunuzu bilmezdim. Sağ olun.» der. Sonra başlar, o kısa günlerini değerlendirmeye ve bir ay içinde en güzel eserlerini verir.

Bedri Rahmi, hastalığını bilmedi ama, çevresini saran bunca ilgiden işkillenip var gücüyle resim yaptı, şiir yazdı, eski şiirlerini bandlara, resimlerini renkli filmlere geçirtti. Bir telâş bir telâş. Bir sezi ateşi bürümüştü sanki içini. Yazdı çizdi, boyadı, renklerden renklere atlayarak. Biz dostları, biz yakınları, ağzımız açık, şaşkın şaşkın izledik durduk onun o dört nala, arkasından atlı kovalıyormuş gibi aceleci çalışmasını.

Gittikçe eriyen, on günde otuz kilo veren bir insan bedeninden umulmayacak renkler, biçimler ve de dizelerle, her gün tazelenen bir ruhla çıktı karşımıza. Ama bilmedi, bilemedi derdini illetini. Yaşama umudu bir an olsun bırakmadı yakasını.

Bedri Rahmi, canı kadar, hattâ canından çok sevdiği ağabeyi Sabahattin'e yapılan haksızlığı hiç bir zaman unutmadı. Çünkü sanat bilincini onun kürsüsünde edinmişti. Onun ölümünden sorumlu olanları hep lânetliyordu. Son buluşmamızda bana şu dizeleri okumuştu:

Türün paşa, Türün paşa
Sürüm sürüm sürün paşa.

12 Mart sonrasının işkenceleri, Sabahattin'i alıp götürmüştü dünyamızdan. Bunun en büyük sorumlusu da

Türün adında bir paşa, şimdilerde bir özel sermaye adamıydı.

Bir ay önce, öğrencisi ve dostu Azra İnal'a sunduğu *Delifişek* adlı kitabında şunları yazmıştı Bedri Usta:

Can bulaşmaya görsün tene
İster bir gün yaşa
İster bin sene.

Bedri Rahmi altmış dört yıl yaşadı ama, o tenine bulaşan can var ya, işte o can yaşayacak bin ve de bin sene, ardında kalan renkli, şiirli dünyasıyle.

o

Devrim Şehidimiz

HARUN KARADENİZ'in
OLAYLI YILLAR
VE
GENÇLİK

3. basım

20 TL.

May Yayınları

Aşağıdaki mektuplar, S. Eyuboğlu'nun Bedri Rahmi'ye yazdığı sayısız mektuplardan sadece ikisidir. Eski harflerle yazılmış olan bu mektupları, Bedri Rahmi ile birlikte latin harflerine aktarmıştık bir ay önce. Bedri Rahmi bunların Yeni Ufuklar*'da yayınlanmasını istiyordu. Geçen sayımızda yersizlik yüzünden koyamadığım bu iki mektup, şimdi, aynı yaşlarda ölen iki değerli insanı birarada anma fırsatı vermiş oluyor bizlere.*

V. G.

Karaoğlan, Ankara 15.3.1945

Fena göresilemişim. Mektubunu alınca içim hop hop etti. Ankara'ya gelmekte tam bir Oblomov gibi hareket ettin. (Oblomov'un ilk cildini bitirdik. Tuzlu biberli bir mukaddime de yazdık. Matbaaya gidiyor. Bu kitaptan çok bahsedileceğini sanıyorum).

Nusret'le beraber gelebilir misiniz? Bir ay Enstitüde çalışmak üzere izin isteyelim mi? Senin işin Nusret'inki gibi kolay olur mu bilmem. Akademiden kolayca bırakırlar mı? İstersen daha önce Burhan'la bir konuş. Buradan yazdırması kolay. Nusret'i Nisan içinde çağıracağız.

Tatilde Arifiye'ye olsun gidebilir misin? Hem Enstitüyü görürdün hem Mustafa'yı. Artık yoruldum söylemekten.

Gelirsen boş gelmek yasak. En az bir kontrplak getir. Tabiî dolu olarak.

Bu hafta Hasanoğlan'a gidemedik. Tren işlemedi. Hasanoğlan'a eşten dosttan birkaçını daha sürükledim. Bu arada Bella da var. En çok işimize yarayacaklardan biri de o. Yabancı dil öğretmeye merak edenler çok. Kızcağız ne hoş görsen. Gidenlerin pek azında bu kadar heves gördüm.

Ankara benim için her gün biraz daha Hasanoğlan oluyor. Burada iken oradayım. Matbaayı kurduk. Mecmuanın ikinci sayısını hazırlıyoruz. Bu yaz için esaslı bir projemiz var. Mualla'nın vereceği bir plânla kendimiz bir küçük ev yapacağız. Tabiî işçi taleblerimizin yardımıyla. Bu evi kitapla, resimle, heykelle donatacağız. Herkese açacağız. Nisanda gelirseniz size de taş taşıtırız.

Orhan'ın kitabı geldi. Çok sevdim. Kâfir, ne yapıp yapıp zevkli olmanın çaresini buluyor. Senin resimler daha alicengiz olabilirdi. Ama böyle de çok iyi. Şiirleri üstünde düşündüklerim belki bu hafta *Ulus*'ta çıkar.

Cumhuriyet'teki yazını görmedim. Gönder. Yunus Kâzım okumuş, gazeteyi kaybetmiş. Yine Yukuleli'ye mektupmuş. Mektuplarını artık Yukuleli'ye değil de senin Çorumlu kıza (adı neydi?) yazsan nasıl olur? Yukuleli kimbilir hangi cephede şimdi? Çorumlu kız her gün biraz daha uyanıyor, birçok sayın aydınlarımızdan daha çok halden anlamaya başlıyor. Bir de bakarsın seni daha iyi konuşturur.

İrade meselesine gelince: Gerçekten ciddiye almadığın, üstünde *canınla* durmadığın bir şeyi mesele yapmak boştur. Bunlar sözde meselelerdir. İrade var mıdır? İyi bir şey midir? Ben iradeli miyim? Bunları kendine *gerçekten* sorduğun gün cevaplarını zaten kendin vermeye başlamış olacaksın.

İnsanın iradesi de, vücudu ve hayatı gibi kendi malı değil, kendi istediğini yaptığını sanarken gerçekte tabiatın istediğini yapıyor: Kendi etrafında dönerken, farkında olmadan güneşin etrafında dönen dünya gibi. İnsanın şuuru, kendini bilmesi büyük bir şey şüphesiz; ama bu, ruhun kaçta kaçı?

Freud ruhu buzullara benzetir. Buzulların onda biri suyun yüzünde, onda dokuzu suyun içindeymiş. Suyun üstündeki kısım şuur, öbür taraf da rüyalarda görür gibi olduğumuz alt şuur âlemi... Denizin üstünde müthiş bir rüzgâr eserken, dalgalar müthiş bir süratle rüzgâra boyun eğerken buzulların aksi istikamette yol aldığı görülürmüş. Çünkü o sırada denizin altındaki bir su ceryanı buzulu kendi istikametine çekermiş. Büyük bir kısım da altta olduğu için rüzgâra (hayat hadiselerine) boş verirmiş.

Yapabileceğimiz şey, kendi irademizi tabiatın iradesine uydurmaktır. Bunun için de, hem kendimizi hem de tabiatı, daha iyi tanımaya çalışmak, teferruattan küçük kuvvetlerden sıyrılıp daha geniş ritimlere uymak gerekir. Büyük sanatçıların basit, ama geniş güzellikleri buldukları gibi. Nefsimizi yenmek, küçük akıntılardan kurtulup büyük akıntıya katılabilmek için bir yol. Küçük hırsları yenmedikçe büyük sevgilere gidemiyoruz.

Seni üzen, daha doğrusu hepimizi üzen de belki budur: Küçük zevklerden kurtulamamak, günlük akıntılara kapılmak.

Geldiğin zaman daha uzun konuşuruz. Şimdilik iradeni resim yaparak kullan. Her gün, her Allahın günü bir şeyler çiz. Canımla gözlerinden.

Sabahattin

Bana haklı olarak bir hayli içerlemişsindir. Sana onbeş yirmi gün kadar evvel, başladığım bir mektup ceplerimde dolaştı durdu.

Bir haftadır körolası sinüzitten yatıyorum. Bu sefer hafif geçirdim. Esaslı ağrılar olmadı. Korkuları da adetâ irademle önledim. Henüz bir şey yok. Bugün hele çok rahatım. Ultraseptil gerçekten alicengiz bir ilâçmış. Çünkü, ikinci defa gelen sinüzitin daha kuvvetli olması lâzımken olmadı.

Bu ilâcı da yine doktor reçetesiyle, ahbap tavsiyesiyle aldım. Doktorların bu harikulâde ilâca düşman kesildiklerine katî kanaatim var. Galip Ataç bile radyodan (ultraseptil her ne kadar hastaları çarçabuk iyi ediyorsa da, bu ilâcı kullanmanın tehlikeli olabileceğini), söylemekten kendini alamadı. Halbuki hakikî insan dostu olan fizik âlimleri ilâcın içine lâzımgeleni yazmışlar. Gerçi onlar da ilâcın üstüne reçete ile verilir diye yazmışlar ama, bunu doktorları biçâre ilâca düşman etmemek için yazdıkları aşikâr. Tehlikeli olan sadece ilâcın fazla alınması ve başka ilâçlarla karıştırılması imiş, bu takdirde de ilaç bir baş ağrısı ile tehlikeyi haber veriyormuş. Tehlike dedikleri de vücutta sivilceler çıkmasından ibaretmiş.

Yatarken sana mektup yazamadım ama karşıki kavak ağacının içinde seninle sık sık konuştum. Şu benim yazı yazmam lâzımgeldiği meselesi üzerinde münakaşa ettik. Gâh sen haklı çıktın, gâh ben. Son mektubunda, bu mesele üzerinde ne kadar hassas olduğumu bildiğin halde yine ısrar edişin beni düşündürdü. Belki kardeşimin bir bildiği var, dedim. Yahut ben ona, niçin

yazmadığımı iyice anlatmış değilim. Sen bana kısaca şunu söylüyorsun: Yazıda muvaffak olabilirsin ama, tembellik, bir de beğenilmemek korkusuyla yazmıyorsun. Bunda haklısın. Belki beğenilmemek korkusu yerinde değil. Çünkü beğenilmenin kolay olduğu bir memleketteyiz. Güç olan insanın kendi kendisini beğenmesidir.

Haksız olduğun nokta şurasıdır: İnsanın kendini zorlaması lâzımdır diyorsun. Ben mutlaka yazmak istemiyorum ki, bana böyle tavsiyede bulunuyorsun. İnsan kendini bir gaye için zorlar. Benim gayem yazmak değildir. Bence sahih bir insan olmak, kendini ve dünyayı bilmek yazı yazmaktan evvel gelir. İyi yazanlara hayranlığım vardır, onlar gibi olmayı da isterdim; ama onlarda kıymet verdiğim şey insanlıklarıdır. Sanatkâr olsaydım, sanatımda maharet kazanmak için kendimi zorlamam doğru olurdu. Meselâ şiir yazmaya kabiliyetim, yahut hiç olmazsa hevesim olsaydı iyi kötü bir eser vermeye çalışmam icabederdi. Benim yazmaya değer şeyim ancak düşüncelerim olabilir. Onlarsa bende henüz, yahut hâlâ ne kâfi derecede olgun, ne kâfi derecede cüretkâr. Daha doğrusu olgun olmadıkları için cüretkâr değiller. Burada sana hak verdiğim nokta, düşüncelerin olgunlaşmasına yazmamın da yardımı olacaktır. Ama yazarken kendimizden, düşüncemizin tam kendisinden uzaklaşmamak şartiyle... Bu noktada sana hak vermekle kalmayarak bir karar da verdim: Jurnal tutmaya başlıyorum. Bunun içine her gün düşüncelerimi yazacağım.

Makale yazmaya bir türlü ısınamıyorum. Ufak tefek şeyler zaten zayıf olan isteğimi büsbütün kırıyor. Düşündüğümüzden az çok fedakârlık etmeden yazılabilecek hiç bir mevzu yok. Siyasetle hiç alâkası olmayan fikirler hemen siyasî bir renk alıveriyor. Bense bütün siya-

setlerden nefret ediyorum. Tasarladığım bütün makaleler bu yüzden felce uğruyor. Bunu da sen belki cesaretsizlik yahut nazlanmakla izah edersin. Ama gerçekten öyle değil. Bu hususta kendimden şikâyet etmiyorum. Lüzumsuz bir cesaretten her zaman nefret etmişimdir. Ama inandığım bir fikre korkaklık yüzünden ihanet ettiğimi hatırlamıyorum. Bilmeyerek ettimse bunu bir günah sayarım. Ama insan inandığı fikirler için mücadele etmemeli mi? diyeceksin. Yüzde yüz inandığı fikirlerse: Evet. Fikir kırıntılariyle mücadele etmeye değmez.

Bununla beraber makale yazmamaya yeminli de değilim. Faydalı olacağına kani olduğum yazıları yazacağım.

Ama senin benden yazılar, eserler beklemeni istemiyorum. Bana yalnız bunlar için gönül bağlarsan belki seni inkisarı hayale uğratırım. Kendim de zaten onlara gönül bağlamıyorum. Başkalarının eserlerini sevmek de bir ömrü süsleyebilir. Elverir ki insan güzel şeylerin aşkını kaybetmesin.

Bir haftadır elimden bırakmadığım Mesnevî tercümesinde şöyle bir hikâye var: Bir şehirde Çin ressamları ile Rum ressamları arasında rekabet varmış. Padişah onları sarayında imtihan etmek istemiş. Resamlar büyük bir salonu bir perde ile ayırarak paylaşmışlar. Çin ressamları Padişahtan yüzlerce çeşit boyalar, fırçalar istemişler. Rum ressamları (Diyarı rumun, yani Anadolu'nun ressamları ise) hiç bir şey itememişler, pasları ve kirleri gidermekle de resim yapılır demişler. Her iki grup aylarca çalışmış. Çin ressamları rengârenk resimler yapmışlar. Rum ressamları hep duvarları cilâlamakla uğraşmışlar. Nihayet padişah gelmiş. Evvelâ Çin

ressamlarının salonuna girmiş. Resimlere hayran olmuş. Sonra Rum ressamlarının salonuna gitmiş. Rum ressamları aradaki perdeyi kaldırmışlar. Çin ressamlarının resimleri cilâlı duvarlara aksetmiş ve olduklarından çok daha güzel görünmüşler.

Mevlâna sonunda: «Oğul, Rum ressamları sufilerdir» diyor. İnsan ruhunu tertemiz yıkar, cilâlarsa, sanat bütün renkleriyle o ruhun aynasına girer. Her şey orada aslından daha güzel görünür.

Tesellisi de olsa, ne güzel bir teselli.

Sana klâsikler serisini göndermek isterdim. Ama bize birer nüshadan fazla vermiyorlar. Benimkileri babama göndereceğim, ondan okursun.

Erene son mektubu ben yazmıştım. Bir türlü cevap yazamadı. Daha doğrusu güzel resimleriyle cevap verdi. Ha, Vekil geçen gün resim için tekrar söyledi. İstediği resim Eren'in siyah tonlu, ayakta Hizmetçi Kız portresi imiş. Hemen yazacağımı söyledim. Geçen gün Kadri Beyle Eren için yine konuştuk. Bir hocalık alabilmesi için Vekile söyleyeceğiz. Gözlerinden hasretle öperim. Resimleri için tekrar tekrar tebrik ederim.

Senin şiirlerin için *Yücel*'de çıkmış olan yazıyı görmüşsündür. Ben güya sana gönderecektim. Sonra mecmuayı kaybettim. Okumadınsa bulup gönderirim. Son *Ülkü* de Nusret'in yazdığı yazı çıkacak. Bana daha okumadı ama, Kadri Bey'e okumuş. Kadri Bey: «Şu Nusret belki de bizim en iyi mütefekkirimizdir» diyor. Tarafsızlığına, samimî takdir ve sevgisine hayran olmuş. Bizde az görülen şey. Hele sanatta.

Üçünüzü canımla kucaklarım.

Sabah

Artık muntazam ve sık mektuplar yazışalım.

DEĞİŞEN AMERİKA

Orhan Duru

Çok şeyler değişiyor Amerika Birleşik Devletleri'nde. Bir ölçüde önemli ve etkin sayılabilir bu değişiklikler ve beliren yeni eğilimler. Duygusallıktan uzak, bunları incelemek yararlı olabilir ülkemiz için.

Genellikle aydınlarımız, yurt yönetimi ile uğraşan politikacılarımız pek ilgilenmezler başka ülkelerde oluşan değişimler ve eğilimlerle. Çoğunluk için, ABD deyince kafalarda belli bir görüntü vardır, o görüntüyü sürdürürler. Bu görüntü ya İkinci Dünya Savaşı ertesinden kalmadır, ya da Soğuk Savaş döneminden. Yıllardır Amerikan yandaşı bir yol izleyen politikacı, bugünlerde Amerika'ya gittiği zaman şaşırır kalır, bu nedenle. Nitekim böyle duruma düşenler de oldu. Her toplum gibi Amerikan toplumu da değişmiştir, ama bizim politikacı yerinde saymıştır. Karşısında başka bir Amerikalı vardır artık. Uzun süredir komünizm ticareti ile geçinen bu politikacı, bu defa sözlerine kimsenin aldırmadığını görür Amerika'da. Soğuk savaş yıllarından kalma «komünizm öcüsü» bu defa eski günlerde olduğu kadar geçerli değildir. Genellikle konuşuyoruz burada. Amerika'da yine de, soğuk savaş yıllarında olduğu gibi konuşan gerici ve tutucu çevreler bulur insan, ama bunlar etkinliklerini yitirmişlerdir iyice. Yıllardır Amerika'nın etkin ekonomik çarkının övgüsünü yapanlar, bu defa 1929 bunalımını ansıtan bir başka ekonomik bunalımın içinde bulurlar kendilerini. Dolar egemenliği yıkılmıştır bir ölçüde. Yıllardır, ABD'nin özgür dünyanın savunucusu olduğunu sananlar, bu defa gerçekle karşı

karşıya gelirler. Her gün açıklanan skandallarla, demokratik ülkelerde, yasal hükümetlerin nasıl devrildiğini, yerine nasıl juntaların iş başına getirildiğini, belgeleriyle, hem de ABD basınında okuyup şaşırlar belki biraz. Şaşırma güçleri kaldıysa.. Amerika'nın özgür girişimden yana ve özgür girişim düzeninin en iyi uygulandığı ülke olduğunu sananlar, bu defa çok uluslu tekelci şirketlerle, dev firmaların ekonomik düzeyi kapladığını, özgür girişime bu devler arasında yer kalmadığını görürler. Özgür çekişme lâftan ibarettir.

ABD'yi dünyanın en zengin ülkesi ve Amerikalıları dünyanın en zengin kişileri sananlar, bu defa ABD yetkililerinin ve ileri gelenlerinin petrolcü Arap şeyhleri karşısında gerdan kırıp, el-pençe divan durduklarını görünce şaşkınlıktan şaşkınlığa düşerler. Oysa Amerikan yandaşı olanlar, Amerikalının önünde saygıyla durmanın işlerine yarayacağını düşünerek davranmışlardır hep. Taptıkları Tanrı tepetaklak olmuştur kısacası. Amerikan kentlerinin, birer çelikten ve çimentodan yığın haline geldiğini, buralarda orman yasasının kıran kırana geçerli olduğunu, herkesin kapısına hırsız girmesin diye dört kilit taktığını, taksilerde şoförlerle müşteriler arasına kurşun geçmez zırh örüldüğünü, büyük kentlerin sokaklarında güpe gündüz adam soyulduğuna tanık olanlar, acaba bu toplumda neler oluyor diye düşünürler mi? Belli değil orası.

Amerikan yandaşları yine de bu ülkenin geçirdiği değişimlere eleştirel bir gözle bakmaz da, ABD kurumlarını övmeye çalışır, olan bitenleri sudan nedenlere bağlayıp geçiştirmeye çaba harcar. Bunlar belki de ABD'nin bir gün yeniden kafalarındaki görüntüye döneceğine inanırlar.

Ama ne de olsa Amerikan'cı kişi, düş kırıklığına uğramıştır bir noktada. Bunu gizler şimdilik, bir gün bu düş kırıklığı tepkiyle çıkacaktır ortaya. Geçmişte Amerika'ya körü körüne bağlananların bugün karşılaştıkları çıkmazı daha iyi anlıyoruz. İnançları ile gerçekler arasında çelişkinin bunalımını yaşıyorlar. Bir zamanlar bağımsızlık isteyenlere karşı çıkanlar onlardı. Amerika ile ilişkilere bu kadar güven olmayacağını söyleyenlere çamur atanlar onlardı.

Şimdi Amerikan'cılar küskün ve Amerika'ya kızgın! «Bu da yapılır mı bize? Biz Amerikan dostlarına böyle davranılır mı?» gibilerden konuşuyorlar. Amerika'nın erdemlerine inanan bu kişilere bakarsanız: «Biz yine bir şey yapmıyoruz. Aman ha.. Amerika'ya karşı gelmiyoruz. Yalnız zavallı Amerikalılar ne yaptıklarını şaşırdılar...»

Sanki sanıyorlar ki «Biz bir şey yapmadık. Asıl suçlu sizsiniz. Aramızı bozan sizsiniz. Bizim bir suçumuz yok!.» dediklerinde Amerikalı ağabeyleri hoş görüp affedecek, yeniden iyi ilişkiler kurulacak.

Boşuna zahmet ediyorlar Amerika yandaşları...

Bu çabaların boşuna olduğunu anlamak için ABD'deki değişimleri derinden incelemek gerek. Yetersiz olanaklarla bile yapılabilir bu inceleme. Biz bu yazımızda bunu denemeye çalışacağız.

Ne oldu ABD'de, niye bizim Amerikan yandaşları şaşırdılar birden bu ülkenin tutmundan? Bunu anlamaya çalışalım en iyisi.

Amerikan toplumu aslında on yıldan bu yana bir inanç ve kavram değişikliği içinde. Başkan Kennedy'nin öldürülmesiyle başladı Amerikan toplumundaki sarsıntı ve inanç kargaşalığı, Vietnam savaşı ile üniversitelerde-

ki, zenci mahallelerindeki çatışmalarla sürdü bu. En sonunda *Watergate* rezaleti ile düğüm noktasına erişti. Amerikan toplumunun temel inançları sarsıldı bu on yıl içinde. Belki de TV, basın ve başka araçlarla koşullandırılan Amerikan toplumu, kurduğu düş'ün yapaylığını anlayıp, bunun dışına çıkmaya, daha gerçekçi bir düzeye ulaşmaya uğraşıyor şimdi.

En başta Amerikan toplumuna, kendisinin dünyada en başarılı ulus olduğu, her sorunun altından etkinlikle çıktığı öğretilmişti. *Reader's Digest* dergisinin felsefesiydi bu. Amerikalılar dünyanın en iyi, en akıllı, en atılgan, en başarılı insanlarıydı. Kovboy filmlerinde bile görülebilirdi bu anlayış. Dünya iyi ile kötü arasında, akla kara gibi bölünür, iyilerin temsilcisi olan Amerikalı sığır çobanı bir kurşunla kötüleri temizlerdi yeryüzünden. İkinci Dünya Savaşının sonunda yenilenlere uygulanan «koşulsuz teslim ilkesi» de kovboy politikasının bir sonucuydu gerçekte. Kovboy iyi olduğuna göre, karşısındaki kötü ya temizlenmeli ya da kendi kaderini teslim etmeliydi onun ellerine. Atom bombası da bu nedenle atıldı Hiroşima'ya. İkinci Dünya Savaşından sonra da sürdürdüler Amerikalılar bu sığır çobanı ilkesini. Ama bu politikanın geçersiz olduğunu ilk kez Kore savaşında anladılar. İkinci kez, Vietnam yenilgisi, kovboylukla bu işlerin yürümediğini gösterdi Amerikalılara. Vietnam tam bir bunalımdı Amerikalılar için. Kendilerini kurtarmak istedikçe batıyorlardı Vietnam'da. En sonunda boyun eğdiler kurtuluş savaşı yapanlar önünde. Amerika'nın bir iç kavgası, iç bunalımı oldu Vietnam savaşı aynı zamanda. Milyonlarca Amerikalı, Vietnam'da korkunç bir tırmanmayı sürdüren yöneticilere, Texas'lı Johnson'a ve ondan sonra gelenlere, Pentagon'a

karşı çıktı. Üniversite öğrencileri ve bütün ilerici Amerikan halkı nerdeyse ayaklandı. Vietnam'da neyin savaşının yapıldığını anlamıyorlardı artık. Bir yandan yetiştirdikleri gençler ölüyordu bu uzak ülkede. Pis bir savaştı bu. Üretim artıklarıyla savaş gereksinmesi duyan Amerikan büyük şirketlerinin, büyük sermayedarların çıkardığı bir savaş... Amerikan kamu oyu da sesini yükseltti bu arada. Öğrenciler, Vietnam savaşı sakatları, oğullarını yetiştirmiş aileler her gün gösteriler düzenliyor ve savaşın sona ermesini istiyordu. Savaşın sürdürülmesini isteyenleri duymak bile istemiyordu halk! Halkın bu direnmesi, Amerika'nın Vietnam'dan çekilmesiyle sonuçlanıyordu. Tam bir yenilgiydi bu. ABD imparatorluğunun 200 yılık tarihi içinde ilk yenilgi!..

Amerikalılar eskiden kendi siyasal düzenlerinin son derece demokratik, halk yararına işleyen bir düzen olduğuna inanırlardı. Onlara göre yasama, yürütme ve yargı erkleri tam olarak birbirinden ayrılmış tıkır tıkır işleyen demokratik bir yönetim biçimiydi bu. Ama Amerikalıların bu inancını, *Watergate* olayı ve Nixon yönetimi darmadağın ediverdi. Nixon, yönetimin başında kalabilmek için siyasal rakiplerine olmadık oyunlar oynamış, karanlık tiplerle işbirliği yapıp telefon konuşmalarını dinlemiş, seçim kampanyası için büyük şirketlerden çıkar karşılığı yasa dışı paralar almış, bu paraları gizli amaçlar için harcatmış, vergilerini ödememiş, gazeteciler ve aydınlar için kara listeler hazırlatmış, karşıtlarının toplantılarını sabote ettirmiş, kısacası Amerikan ölçüsüyle de olsa, törelerin, inançların dışına çıkmıştı. *Watergate* ile o kadar inanılan, saygı duyulan Amerikan yönetim düzeni kapatılması güç bir yara alıyordu. Kamuoyu da böylece yöneticilerine güvensizlik duyma-

ya başlıyor ve halkla yönetim arasında güvenlik uçurumu genişliyordu. Şimdi artık Amerikan halkı, her düzeyde kamu yöneticilerinin toplantılarını halka açık yapmalarını istiyor, bu konuda yasalar çıkartılması için yasama organlarını zorluyor.

Yirmi yıl önce soğuk savaşın en yoğun olduğu dönemde, ortalama Amerikalıya, en büyük düşmanın Sovyetler Birliği olduğu anlatılırdı. O da inanmıştı buna. Sonra zamanla Sovyetler Birliği bir numaralı düşman olmaktan çıktı. Onun yerini bir süre Çin aldı. Çin de bir süre umacı olarak gösterildikten sonra son zamanlarda o da korkulur ülkeler arasında olmaktan çıkıverdi. Öyle ya ABD cumhurbaşkanlarının geziler düzenlediği bir ülkenin baş düşman ilân edilmesi tutarsız olurdu. Böylece başlıca ürküntü kaynakları ortadan kalkmış oluyordu. Önemli bir değişiklikti bu. Yumuşama dönemi başlamıştı dünyada. Amerikan halkı devamlı psikoz altında yaşamaktan bıkmıştı. Barış istiyordu, huzur istiyordu.

Ayrıca silahlanma yarışı kuşkuyla karşılanmaya başlamıştı Amerikan kamu oyu ve ilerici çevrelerinde. Özellikle Vietnam dönemi içinde, sınırsız silah üretiminin, durmadan başka ülkelere askerî yardım yapmanın ne yararı olduğunu soruşturuyordu ilerici Amerikalılar. Bu sorular soruluyordu ama ABD dünyanın en büyük silah satıcısı olmak durumunu sürdürüyordu. Asker-sanayici işbirliği önemli bir sorun olarak çıkmıştı Amerikalıların karşısına. Eski generaller büyük şirketlerin başına geçiyor, daha sonra Pentagon'a bu şirketlerin ürettikleri silahları satmak, ya da dolgun kontratlar koparmak konusunda başarılı oluyorlardı. Asker-sanayici işbirliği, Amerikan kamuoyunda geniş eleştirilerin ya-

yılmasına yol açıyor, ilerici aydınların saldırdıkları başlıca kurumlardan biri, asker-sanayici işbirliği oluyordu. Bu eleştiriler bugünlerde Amerikan halkı arasında etkin sonuçlar veriyor ve herkes bu kadar çok ölüm aracı yapmanın, durmadan nükleer başlıklı füzeler üretmenin anlamını soruyor. Yarınki Amerikan yöneticileri bu soruları soranlar arasından, Vietnam dehşetinin bütün yükünü çekmiş, barış eğilimli kuşaklar arasından çıkacak.

On yıl öncesinde bu konular pek konuşulmazdı Amerika'da. Soğuk savaşın etkisi sürüyordu daha. Savaş ekonomisinden çıkılırsa, üretimin büyük bir bölümünü Pentagon'a satan sanayi örgütleri çökebilirdi. Bunun sonucu da işsizlik olabilirdi. Gerginliklerin sürdürülmesinden yarar umuluyordu. Şimdi ise Amerikan kamu oyu genellikle bu biçim düşünceleri kaygıyla karşılıyor.

Büyük değişim belki de Başkan Kennedy'nin öldürülmesiyle başladı. Gericiler, tutucular, *John Birch* derneği, *Ku Klux Klan* diş biliyordu Kennedy'ye. Genç başkan Amerika içinde bir ölçüde düzen değişikliği çabası içindeydi. Sonra birgün Amerika'da yeni zenginlerin, petrol krallarının ürediği, gericiliğiyle ünlü Dallas kentinde öldürülüveriyordu. Garip bir öldürme olayı idi bu. Kennedy'yi öldürdüğü iddia edilen kişi, daha yargılanmadan, geçmişi karışık başka bir kişi tarafından televizyon ekranları önünde öldürülüyor, bu adam da daha sonra hapisanede hastalanıp can veriyordu. Bir bit yeniği vardı işin içinde. Ama Kennedy'nin öldürülüşü bir örgütün değil de bir bireyin işi olarak, bireysel bir eylem olarak yorumlanıyordu o zamanlar. Oysa o günlerde Amerika'nın yarattığı dev gizli örgütler dünyanın her yerinde Amerika'nın çıkarları adı altında, akıl al-

mayacak işler çeviriyor, düzenler kuruyordu. Kendilerine her anlatılana inanıyordu Amerikalılar.. Doğrusu naif, saf insanlardı bunlar.

Başkan Kennedy'nin öldürülüşünü, kardeşi Robert Kennedy'nin ve zenci önderi Martin Luther King'in öldürülüşleri izliyordu. Bütün bu olaylar Amerikan kamuoyunu alt üst etmeye yetiyordu. Amerika bu olayların ardından tam bir dehşet ve şiddet ortamı içine giriyordu. Durumun düzeleceği konusunda ise hiç bir umut yoktu. Nixon'un yeniden cumhurbaşkanı seçilişi ise umutsuzluk yaratıyordu. Ama Nixon yönetimi, çoktandır halktan gizlenen, kamuoyunun denetiminden uzakta çevrilen dolapların, skandalların bir bir ortaya çıkarılması dönemi oluyordu. Watergate olayı sadece Nixon'un değil, başka birçok Amerikan Cumhurbaşkanının egemen kalabilmek için ellerindeki gücü kötüye kullanabileceklerini gösteriyordu. Nixon'un devrilişi ile, Amerika'nın yarı korku, yarı saygınlık içinde bakılan belli başlı kurumlarına karşı büyük bir eleştiri yarısı başlıyordu.

Yurt dışında çalışmak için kurulmuş olan CİA örgütü, Amerikan vatandaşlarının özel yaşamlarına burnunu sokmuş, mektuplarını açmış, elektronik araçlarla, kuşku duyulan Amerikalıların evlerini dinletmişti. Aynı örgüt, dost ülkelerde hükümetleri devirmek, devlet başkanlarını öldürtmek için komplo'lar düzenlemişti. CIA'nın işleri bir bir açıklanıyor ve Amerikan kamuoyu bunları işittikçe kulaklarına inanamıyordu.

Bu arada yine çok saygı duyulan para babalarının, büyük şirketlerin ipliği pazara çıkarılıyordu. Dev şirketlerin çevirmediği dolap yoktu. ITT şirketi Şili Cumhurbaşkanı Allende'yi devirmek için dünyanın parasını harcamıştı. Başka şirketler, özellikle savaş uçağı yapan, ör-

neğin *Lockheed* şirketi gibi kuruluşlar, uçaklarını satabilmek için yabancı devlet adamlarına milyonlarca dolar rüşvet yedirmişlerdi. Şimdi Amerikan Kongresi rüşvet alan yabancı devlet adamlarını saptamaya çalışıyor, şirket yöneticileri ise sır vermemek için çabalıyorlar. Acaba rüşvet yiyenler kimlerdi? Bir gün bu sorunun da yanıtı verilecekti. Büyük şirketlerin yaptıkları bununla da kalmıyordu. Piyasada özgür çekişmeyi yok etmişlerdi bunlar. Amerikalıların yıllardır «özel girişim, özel girişim..» diye göklere çıkardığı kuruluşlar bunlar mıydı?

On yıl önce Amerikalılar, kendi ülkelerinin, çeşitli etnik toplulukları kaynaştıran bir pota olduğunu söylerlerdi. Onlara bakarsanız, Amerika güçlü ve büyük bir ülkeydi. Buraya gelenler, hangi ırktan, hangi inançtan olurlarsa olsunlar kaynaşıp giderlerdi. Oysa bu söylenenlerin de gerçekleri yansıtmadığı ortaya çıkıyordu on yıl sonra. Zencilerin büyük bir bölümü kendilerini Amerikalı saymıyordu artık. Başka ırklardan gelenler, kendilerinin Amerikalı olduklarını söylemektense, İrlandalı, Fransız, Porto Riko'lu, İspanyol olduklarını söylemekten daha kıvanç duyuyorlardı.

«En iyi kızılderili, ölü kızılderilidir..» kanısıyla, koskoca kıtadan temizlenen kızılderililerin artıkları bile baş kaldırıyor ve kendi kimliklerini kazanmaya çalışıyorlardı. En büyük kızılderili kırımının yapıldığı «*Wounded Knee*» kasabasında kızılderililer günler boyu güvenlik güçlerine direniyorlardı. Marlon Brando gibi bir aktör kızılderililerin kurtuluşu için varını yoğunu ortaya koyuyordu.

Kısacası zorla birlik ve beraberlik içinde tutulan ya da böyle gösterilmek istenen Amerikan toplumunda tam bir çözülme ve dağılmaya tanıklık ediliyordu.

New York'un göbeğinde, CIA'nin devirdiği Allende yönetiminden sonra kurulan faşist yönetimde baskı altında kalanlara, işkence görenlere yardım için büyük bir konser veriliyor ve görülmemiş bir kalabalık toplanıyordu. Toplanan para Şili'nin özgürlüğü için kurulan örgütlere veriliyordu. Konsere katılanlar arasında Amerika'nın ünlü şarkıcılarından Bob Dylan bile yer alıyordu.

1950'lerde MacCarthy döneminin kurbanlarından Rosenberg'lerin çocukları, elektrik sandalyesinde can veren ana-babalarını temize çıkarmak için yeniden yargılama yapılmasını öneriyorlardı. İstekleri geniş bir yankı buluyordu Amerikan kamuoyunda.

Üniversitelerde, büyük kentlerde toplumcu, ilerici örgütler, dernekler, partiler kuruluyordu. Yeniden barışçı, özgürlükçü bir eylem başlıyordu.

Bundan sonra ne olacak? Bu değişiklikler, eğilimler nereye götürecek ABD'yi? Geçmişteki örnekleri gibi sınırlı mı kalacak bu gelişimler? Bunu tarih gösterecek. Ama şurası kesin ki, Türkiye'de yine eskisi gibi bir Amerika görmek isteyenler, o Amerika'yı bir daha bulamayacaklar...

o

Hilmi Yavuz

FELSEFE
ve
ULUSAL KÜLTÜR

Çağdaş Yayınları
15 TL.

CİNAYET VE SAVAŞ RENGİ

Afşar Timuçin

Marguerite Duras'nın *Le marin de Gibraltar*'ındaki kahramanlardan biri şöyle der: «Haki bir pantalonu vardı. Haki cinayet rengidir, savaş rengidir, bilirsin. Gençti, yirmi yaşında. Bir cani olacak zamanı vardı. Sinemaya gidecek zamanım bile yoktu benim.»

Bir renk, bir koku, bir ses daha önce yaşamış olduğumuz şeyleri çağrıştırır. Birimize zafer anlatan bir şey, birimize ölüm anlacaktır. İnsanın yaşamı bu izlenimlerle örülür. Karşınıza çıkan her nesnenin, yolunuzu kesen her bakışın, önünüzde duran her davranışın sizde çağrışımlar yaratması olağandır. Sizden ayrılırken elinde kırmızı mendili mi vardı? Her kırmızı mendil size o ayrılığın ağırlığını duyuracaktır. Bizler bu varoluşsal zorunluluktan nasıl kaçamazsak, ondan roman kişileri de kaçamazlar. Çünkü onlar da yaşarlıklıdırlar, onların da anıları vardır, tutkuları vardır; onlar da yaşamışlardır ve her yaşadıkları bildik-bilmedik izlenimler yaratmış dünyalarında.

«Haki bir pantalonu vardı» deyip geçtiğiniz zaman yaşamı dış yüzünden almış olursunuz. O zaman nemize gerek bizim, o ne renk pantalon giyermiş bize ne! O zaman o yeşil pantalon da giyebilir, kırmızı pantalon da. Önemli olan, romancı için önemli olan, bir nesnenin herhangi bir niteliğinden giderek bir yaşanmışlığı duyurmaktır, hattâ bazen de bir fikri açıklamak.

Bir yaşanmışlığı ancak bir şeyden giderek ortaya koyabilirsiniz. Yoksa uzun uzun anlatırız da, yine anlatamayız. Yaşadığımız dünya, bir şeyi ancak bir başka

şeyle açıklayabildiğimiz bir dünyadır. Bir şeyin bir başka şeyle açıklanması gelişigüzel bir seçimle olmaz. Bir şeyi bir başka şeyle açıklarken, gerçekte yaşamın o iki şey arasında kurduğu ilişkiyi ortaya koymaktayızdır. Yaratmaktan çok bulmak sözkonusudur burada.

Marguerite Duras'nın kahramanı şöyle de diyebilir miydi: «Mor bir pantalonu vardı. Mor sevinç rengidir, dostluk rengidir, bilirsin.» Sanırım olmazdı. Ya da en azından gerçekçiliği aşan bir yorum olurdu. Birbiriyle ilişkisiz nesneler arasında ilişki kurmak da bir anlatım yöntemi olamaz mı? Zihnin otomatik işleyişi bizim için çok önemli gerçekler ortaya koyabiliyorsa, olur. Ama buna inanmak çok güç. Çünkü zihin kendi kendine işleyişi içinde düpedüz saçmalar. Belki de bilinçaltı gerçekliklerin görüntülerini sunmaktadır. Bu Platon'cu ya da Freud'cu yorum doğru da olsa, zihnin kendi kendine işleyişi sanata çok şey kazandırmayacaktır. Ortak bir yoruma tutulamayan şeylerin sanat olması hemen hemen olanaksız. Gerçeküstücülüğün en büyük zorluğu ya da tek büyük zorluğu bu değil mi: birinin söylediğini bir başkasına anlatamamak. Bizim İkinci Yeni'nin de büyük güçlüğü bu değil miydi?

Önemli olan doğru sezebilmektir. Sanatçının işi bu. Sanatçı düşüncelerinin doğruluğuyla değil sezgilerinin doğruluğuyla kalacaktır. Sezebilmek için, yaşamın içinde olmak, yaşamı iyi gözlemlemek yeter. Sezmek, sürekli ilişkiler kurmak, bir nesneyle bir başka nesnenin doğal bağlarını araştırmak değil midir? O büyülü ilişkiyi yakalayabildiğiniz zaman sanatçı olarak görevinizi yapmış olursunuz. Artık şiir uzun uzun anlatmıyor, belirliyor. Roman artık olay yığmıyor, insan yaşamından kesitler gösteriyor, yaşayan insanın iç dünyasını sezdiriyor. Re-

sim de, müzik de aynı yansıtma çabasının içinde değil mi? André Malraux şöyle der: «Modern sanatın birinci özelliği anlatmamaktır» *(Le musée imaginaire)*.

O haki renk karşımıza her çıkışında ölümü anlatacak. Mantar biçiminde bir duman yığını gördüğümüz zaman bir yerde, tarlada ya da fotoğrafta, «Hiroşima» diyeceğiz. Işıklar söndüğü zaman, «karartma» diye ürperecek çocuk. Yoksa neye yarar sanatta nitelik ve davranış belirlemeleri? Ne önemi var o zaman ne giydiğimizin! Sanatın değerini düşüren şeylerin başında gereksiz ayrıntılar gelir. Bunu bizim romancılarımız, çok yapıyor: Bir adam mı girdi odaya, romancı bey duramıyor, adamın boyunu, posunu, rengini, kokusunu, üstünü, başını anlatıyor. Canım bu adam birazdan çıkacak ve bir daha hiç gelmeyecek. Hiç gitmese ne çıkar! Romancının bu adamla ilgili belirlemeleri ancak zorunlu durumlarda yapması gerekir. Bazı adamlar vardır, ruhunu pantalonundan okuyuverirsiniz. Diyelim, ayakkabılarının arkasına basmıştır, pantalonu da bileklerinden yirmi santim kadar yukarıdadır. Mızraklı ilmihal ve karınca duası satan bir hacı amca olamaz mı bu adam.

Şu tür cümlelere sık sık rastlarsınız romanlarda: Ensesini kaşıyarak şöyle dedi, gözünü oğuşturarak şöyle dedi, odanın ortasına doğru bir adım atarak şöyle dedi, terliğini giyerek şöyle dedi. Bunlar romancının uydurmalarıdır. Ne olur yani kaşımasa ensesini! Ensesini kaşırken karşısındakini kızdırmaya çalışıyorsa başka. Bu tür davranış belirlemeleri geveze insanların boş konuşmaları gibidir: efendime söyleyeyim, sözünüzü balla kestim, hay ağzınızdan yel alsın, dur bak ben şimdi sana ne anlatıyorum, sizden iyi olmasın... gibilerden. Gerçekte, sanatçı, yarattığı kişinin şurasını burasını oyna-

tacağına, orasıyla burasıyla oynayacağına, onun kişiliğini dışlaştıracak ilintileri yakalamalıdır. Önemli olan bilgiçliği bırakıp acımasız bir gözlemci olmak. Anlatmak; acaba kendimi mi anlatıyorum, bir başkasını mı düşünmeden.

«Uzundu, zayıftı, bir parantezin ilk yarısı gibi büküktü» der Elsa Triolet *Roses à crédit*'nin bir yerlerinde. İşte, sanatçının en güç işi bu: bir insanla parantezin ilk yarısı arasındaki *doğal* bağı kavrayabilmek. Görmektir sanat. Göremediğiniz zaman, siz anlatın anlatabildiğiniz kadar; davanızda haklı da olsanız, sanatınızda haklı olamayacaksınız. İlkin sanatçı olmak, sonra romancı, şair, müzikçi. Yani ilkin dünyanın büyülü ilişkilerini yakayabilmek, sonra kendine göre bir anlatım yolu seçmek. Alın bir boyacı sandığını anlatın uzun uzun; fırçaları kaç tane, boya şişeleri nasıl... Ama bir boyacı sandığını Sait Faik gibi «bir yeniden doğmanın mehtabı»na benzetecek gücünüz yoksa, kırın kaleminizi. Yazmamak yazmaktan iyidir bazen.

BİZE GELEN ESERLER

- *Türk Halk Şiiri Antolojisi:* Hazırlayan: Ali Püsküllüoğlu, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975, 30 TL.
- *Tek Boyutlu İnsan:* Herbert Marcuse. Çevirenler: Afşaf Timuçin - Teoman Tunçdoğan. May Yayınları, İst. 1975. 20 TL.
- *Sürgün* (Roman): Bezhat Ay, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1975, 15 TL.
- *Devrimler ve Karşı-Devrimler Tarihi Ansilopedisi:* 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22. Fasiküller. Gelişim Yayınları. Tanesi 10 TL.

HANGİ MÜZİK?[1]

Sami N. Özerdim

12 Temmuz günlü Yeniortam'da, Millî Eğitim Bakanlığı'nın valiliklere gönderdiği genelge duyuruluyor; bu genelgede şu tümce dikkati çekiyordu: «Türk gençliğinin milliyetçi bir yapı içinde yetiştirilmesi için özen gösterilmesi...»

Her geriye dönüş hareketini milliyetçilik olarak sunan MC. hükümetinin bu yeni genelgesinde seçmenlere bir muştu daha vardı: bu yıl orta dereceli okullarda Türk müziği okutulacaktı.

İş burada çatallaşıyor. Çünkü Türkiye'de en az bilinen, TRT.'nin durmadan neden olduğu yanıltmalarla büsbütün bilgi dışına itilen bir konudur bu. Türk müziği nedir? Bu arada TRT.'nin ya büyük bir bilgisizlikle, ya da umursamaz bir gazeteci anlayışının verdiği tutumla; daha da çok «alaturkacıların» baskıyla «sanat müziği» diye sunduğu «tek-sesli eğlence müziği»nin sanatla hiç bir ilişkisi yoktur.

Türkiye'de bu işi bilenler yok değildir. Gerçek Türk müziği TRT.'de pek verilmez. Daha doğrusu, binde bir — bu işi «kıvırabilen» ses sanatçısı pek az olduğundan — bir konserin tümü gerçek müziğe ayrılır, yada herhangi bir şarkıcı, konserinin başında klasik bir parça okur, geçer.

Klasik Batı müziği konserlerine hafif müzik türünden bir parçanın karıştırıldığı görülmemiştir; ama bizde, birkaç «ağır» parçadan sonra hemen hafif eğlence müziğine geçilir. Bu yüzden «Türk sanat musikisi» terimi boşlukta kalır.

TRT. — özellikle televizyon — müzik konusunda cid-

diye alınamaz. Halkın zevkini bozan, bu zevkin oluşmasına engel olan baş suçlu, TRT. yöneticileridir. (İsmail Cem zamanında da bu alanda pek olumlu adımlar atıldığı söylenemez). TRT.'nin eski bir hastalığıdır bu. Aslında, hükümetlerin yavan politikalarıyle yürütülür. «Alaturka müziği» de milliyetçilik gereği sayanlar çoğunluktadır. Halkçılık değil de, bir tür populizm, TRT.' nin baş ilkesidir.

Türkiye'de bu işleri bu satırların yazarından çok iyi bilenler var. Hem ben de onlardan cesaret alıyorum. Dr. Gültekin Oransay, Türk ve Batı müziğini hakkıyle bilen, bugün İlâhiyat Fakültesi'nde — yanılmıyorsam — dinsel müzik üzerine ders veren gerçek bir otoritedir. Ankara'da yayınlanan «Sanat» gazetesinin 1. sayısında (15 Ekim 1971) «Saçlarıma Ak Düştü Sana Bir Ad Bulamadım» başlıklı yazısında, Türk müziği üzerindeki kavram karmaşası üzerinde duruyor. Diyor ki: «Gündelik yaşamın kaşığından ibriğine, kayığından kitap kapağına, kalasından camisine dek bütün nesnelerinde güzeli arayıp yaratan, halı ve kumaş dokurken, konak ve medrese kurarken, yazı ve süs sıralarken incelikli bir zevk gösteren Osmanlı Türkleri, musiki alanında da bunlara koşut bir anlayış ortaya koymuş, seslendirdiği ortama göre cami, tekke, açıkhava, dindışı sanat ve eğlence musikileri olmak üzere beş ana türü bulunan musikilerini gelmiş-geçmiş bütün Yakındoğu musiki geleneklerinin en gelişmişi yöneltisine çıkarmışlardı.»

Dr. Oransay, bu beş türden dördünün sönüşünü — nedenlerini göstererek — özetle anlattıktan sonra, bugün geriye sadece «eğlence musikisi — o da Mısır - Suriye ve Rum - Taverna musikisinin yozlaştırıcı etkisiyle çok değişmiş olarak — kalmıştır» demektedir. Bu müzik

«şarkı, fantezi ve oyun havası gibi küçük çapta türlerden başkasını tanımayan» bir müziktir.

Dr. Oransay, «geleneksel Türk sanat musikisine 'Divan musikisi' demek, bugün yaşayan beşinci kolu için de 'teksesli eğlence musikisi' terimini kullanmak bence tarihsel ve teknik gerçeklere uygun düşer» diye bağlıyor.

Divan müziği tıpkı Divan şiiri gibi görevini tamamlamış, tarihe göçmüştür. Ancak örneklerle ağırbaşlı konserlerde yer alabilir. Eğer dinleyici bulabilirse... Bu müziği çokseslilikle canlandırmak olanağı var mıdır? Çok tartışılmış, henüz bir sonuca varılamamıştır. Bu bilmeceyi uzmanları çözebilir. «Eğlence müziği» ise gerçek müzik değildir. Orta dereceli okullarda, Dr. Oransay'ın anlatışıyla müzik bilgisi verilebilir. Ama, «yozlaşmış» müziği, müzik diye okutmak bilime, zevke aykırıdır. Politikaya da aykırıdır ya gerçek ve dürüst politikaya; seviyesiz oy politikasına değil...

Atatürk'ün müzik için gösterdiği yol ortada... Dr. Gültekin Oransay 1965'te yayınladığı *Atatürk ve Küğ* adlı kitabında, O'nun bu konudaki davranış ve düşüncelerini saptamıştır. Ama, kim Atatürkçü? Herhalde hükümeti oluşturan partilerin hiç biri... Birisi, doğrudan doğruya Atatürk Devrimini yıkmak amacındadır. Birisinin başkanının «tek lider» olduğu Atatürk büstlerine yazılıyor. Gerideki ikisi ise sadece — her şeye karşın — iktidar olma doğrultusunda (ya da iğriltisinde)dırlar. Atatürk ne yaptıysa hepsini bozduranlar, ya da bozanlar, bozmakta devam ediyorlar.

Millî Eğitim Bakanlığı'nda müziğin ne olduğunu bilecek danışmanlar yoksa, dışarıdan bulunabilir. Bu beş tür müziğin dışında, halkın içinden çıkmış — yine TRT'deki tekelcilerin yaptıkları gibi değil, gerçek — halk mü-

ziği, Batı tekniğinde Türk sanat müziği Türk hafif müziği adı ile «eğlence müziği»nden aşağı imiş gibi ayrılan müzik gibi türler de bunlara eklenir; düşünülür, bir karara varılır. Gerçek, çağdaş müziğin hangisi olduğu — daha doğrusu olmadığı — saptanır.

Ama, amaç başka... Öyle olmasaydı, bu kadar karmaşık olan müzik sorunu, yalınkat bir Bakanlık genelgesiyle çözülmeye kalkışılmazdı.[2]

[1] *Bu yazı, erken çıksın diye bir gazeteye gönderilmişti. Gazete konuyu çokça «politik» bulmamış olacak ki yayınlamadı. Ya da, gazetelerdeki dağınıklık, bu yazının da bir kıyıda bitmesine neden oldu. Bunu not etmemin nedeni; vaktiyle kaybolan iki yazımın — iki ayrı büyük gazetede — yenileri gönderildiği için ikişer kez yayınlanmış olmasıdır. Bakarsınız; yazı bir gün bulunur, yayınlanır da...*

[2] *Türk müziğini savunmaya çabalayan bir kadın müzikçi, birkaç ay önce televizyonda kendisiyle yapılan konuşmada, bir yabancının: «Sizin müziğiniz teksesli, değil mi?» diye sorduğunu, olumlu yanıt alınca: «Ne mutlu size, melodi içinde yüzüyorsunuz,» dediğini anlattı. Çokseslilik bir aşamadır. Hem de yüzyıllarla hesaplanır. Herkes melodi çıkarabilir, armoni ise bilgi ve teknik ister. İlkelliği savunmada direnmenin bir ruh rahatsızlığı olduğu ortadadır.*

Öte yandan, Yankı dergisinin 9.8.1975 günlü sayısında çıkan bir yazı da ibret vericidir. Maliye okulundan diplomalı bir bağlamacı TRT.'de müziğe egemenmiş. Türk müziğinin genel müzik kuralları dışında bulunduğunu, çoksesli olamayacağını buyurmuş. Buna şaşmamak gerekir; çünkü, şimdi Türkiye'nin her işi, bu tür bilgisizlerin elindedir.

1940 KUŞAĞI

Ömer Faruk Toprak

Edebiyatımız bir dönemece geldi bugün. Batı taklidi, Batı etkisi tükenmiştir, en uç noktasına varmıştır. Ondan kurtulanlar bir dönemeçte şimdi. Batı'dan kopya edilen şiir ya da öykü ilginçti eskiden. Baudelaire ya da Prévert gibi şiirler söyleyen ozanlar, eller üstünde tutulurdu. Bugünkü edebiyat örnekleri Batı'dan ses vermez artık, ses verme gücü yoktur. Son otuz yılda yayınlanan şiir kitapları arasında, yalnız toplumsal edebiyatın sınırı içinde kalanlar özgünlük unsurları taşımaktadır. Dağlarca bile soyut şiire gömülmüş iken, oradan kurtulmuş ve toplumsal çizgiye gelmiştir. Küçük insanların dil ve kulağından güç alan Orhan Veli şiiri de işlevini yitirmiş görünüyor. Tarihî koşulları içinde incelenecek ve edebiyat tarihlerindeki yerine elbette oturtulacaktır. Onun özsuyu isancıllık olsaydı ve daha önemlisi eski şiiri yıkma işinden sonra devrimci niteliği benimsese idi, insancıl değerler açısından daha bir ölmezlik kazanacaktı.

Bugün şiirimize 1940 kuşağı gene egemen. Hatta daha gerçekçi olursak, çağdaş edebiyatımız altın bir çağ yaşıyorsa, en büyük pay 1940 kuşağına düşer. 1945'ten sonra isimlerini duyuran beş-altı ozan, öykücü ve romancıyı unutuyorum sanmayın. Onların katkıları edebiyatımıza renk vermiştir. Fakat esas doğrultu 1940 kuşağından gelmektedir. Bir kez düşünülsün, en büyük baskı döneminin (1940-1960) ağırlığını onlar duymuşlardır, omuzlarında. Özgürlük uğruna en güçlü direnmeyi de onlar göstermişlerdir. Sanatlarının özünde in-

sancıllık damarı vardır. Hem CHP, hem DP yönetimine karşı çıkmanın ne demek olduğu, bugün iyi değerlendirilmiyor. Sürgünlerde, hücrelerde, mapusanelerde geçen hayat bütün ayrıntıları ile bilinmiyor daha. Çünkü o dönemde baskı gizli kapaklı yapılırdı. Gazeteler yazmaz, radyolar söylemez, herkes susardı. Çileyi çekenlerin yakınları bile çok sonra öğrenirlerdi onların serüvenlerini. Sabah karanlığında alınıp götürülürler, aylarca, yıllarca önceleri bulundukları kentlerde görülmezlerdi bir daha. Suçları ise düşünceleri idi. Fikirlerinden ötürü geri yöneticileri kızdırıyorlardı. Bütün yurtsever aydınların peşinde polis vardı. Durmadan izlenirlerdi. Bozuk düzenin değişmesini daha o zaman istiyorlardı. Yöneticiler bilmiyorlardı ya da anlamak istemiyorlardı ki, tarih yeni koşullar getiriyordu her ülkeye. Bunun önüne durulamazdı. Birkaç yıl geciktirebilirlerdi ancak.

Şimdi görüyorsunuz, daha sağcı bir yönetim var. Ama tarih yeni koşullar diziyor önümüze. Durmadan ilerici güçleri itiyor ortaya. Köylerde, kentlerde gerektiği zaman çarpışarak, bazen ölerek ilerliyor genç aydınlar. Otuz yıl önce gözünü budaktan esirgemeyenler birkaç yüz, bilemediniz bin kişiydi. Şimdi ise yüzbinler bütün ülkeyi işçi arılar gibi dolaşıyor ve ellerindeki ışıkları yeni uyanan yüzlere tutuyorlar.

İşte 1940 insancıl şiirini getiren ozan topluluğu, bu ezilmişliklerin içinden geçerek geldiler bugüne. Onun için şiirlerinde yarına umutla bakan yüzlerin yanında, acı bir söyleyiş kımıldanır. Asla karamsar değildirler. Devrimci bir şiir geleneğinin öncüleri ve ilk yaratıcıları olmuşlardır. Tarihte bütün Devrimci sanat öncüleri, başlangıçta hep yadsınmıştır: Sonunda gelecek güzel günlerin sanatını getirdikleri anlaşılmıştır. Bugün biçim-

sel sanatı tutanlar, biçimsel düşünceye yerleşenler, aynı yadsıma tutkusuna saplanmışlardır. Yalnız kendilerinin var olduğuna, çevrelerini inandırmak isterler. Bunda zaman zaman başarı da kazanırlar. Ama bunun geçici olduğu görülecektir.

Biçimsel şiiri, ilkin espri ya da duygusallıkla sürdürmek isteyenler, sonradan dilin yapısını bozan anlamsızlığa kaydılar. DP döneminde yöneticilerin baskısı oraya doğru itti onları. 1960 gelince yaptıkları işin çok yanlış olduğunu kendileri de anladılar. Eski tutumlarını yadsıyan bir davranışa geçtiler. Şiir okurları, onların tutumlarına ilgisiz kalmakla en güzel cevabı vermişlerdir. Şimdilerde Divan şiirini yanlış bir yönden değerlendirmek çabası gösteriyorlar. Ama başka türlü yapamazlar. Çünkü biçimsel düşünüş tarzına göre koşullanmış görüşleri...

Divan şiirinden yararlanılmaz diye bir ön yargım yok benim. Divan şiiri tarihî koşulları içinde kıymetlendirilmelidir. Devrimci bir dünya görüşü ile bakarsak onlara, görürüz ki, Divan şiirinde ilginç yan, söyleyiş güzelliğidir. Bu «söyleyiş güzelliği» bazı dizelere konabilir, şiirin içinde eritilebilir. Bedrettin Destanı'nda bu yapılmıştır ve çok beğenilmiştir. Aslında Divan şiiri, ulusal kaynaklarımızın sınırı dışındadır. Bileşimlerinde, amaçlarında hep Osmanlı yöneticilerinin istekleri gözükür. Hiç bir bakımdan halkla ilgilenmez, hatta düşmanca bakar ona. Oysa ulusal kaynaklarımızda işlenecek çarpıcı ve güncel temalar pek çoktur. Onlara içtenlikle yaklaşmalıyız.

ROMANCI GÜNLÜĞÜ

Mehmet Seyda

o *İbrahim Usta* (21.7.1975)

Ölmüş; Ortaköy'de, bir çatı katında, yarısı açık çatıdan giren güvercinlerin pisliği, biti ile içiçe, 93 yaşında. Son 15 gün ağzına bir kaşık su bile almamış. İlk eşimin ablasının kocasıydı. Camileri dolaşırdı. 300 lira işçi emekli aylığı bağlanmıştı. Park sıralarında otururken Hatçe abla (eşi) cebine para koymazmış, çünkü gençler gelip onu kandırır, paracıklarını alır savuşurlarmış. Giderek torba gibi şişen hayalarıyla yürüyemez olmuştu. İyi bir demirci ustasıydı. Denizyolları'nda çalıştı, Divriği Demir Madenleri İşletmesi'nde benim de bulunduğum dönemde Atelye Şefi idi. Çok az bir emekli aylığı bağlandığından, emekli olduktan sonra da çalışmak zorunda kaldı. Şunun bunun yanında «kaçak» çalıştı; tam 65 yıl. Toplam çalışma yılı bu.

Ne güzel, üstü oymalı, pirinç çakmaklar, develer yapardı.

o *Arif Yesari'nin Buluşu* (23.7.1975)

«Düşünce Tiyatrosu» yazarı. Babası Mahmut Yesari ile birlikte andınız mı kızar, istemez babasının gölgesinde geçinmeyi. Bayramoğlu Tatil Köyü'ne gidecekken, yer ayırtmak için uğradı. Geçmiş yıllarda, Halûk Şevket'e vuracak büyük miras, herkes kadar Afif Yesari'nin de imgeleminde çeşitli iş olanakları yaratmıştı. («Faruk Şevket'in Milyonları» adıyla yazdığım iki perdelik oyun hâlâ durur; birtakım düzeltmeleri bekler.) Söz sözü aç-

tı, oradan buradan derken, Afif, gerçekleştirdiği bir düşüncesini açtı: Daha çok müzik dalında ünlü kimselerin yaşam öyküleri, kendi ağızlarından, banda alınıyormuş. Odada başka kimse yok. Bandı kendi sesleriyle doldurduktan sonra, band mühürleniyor. O kişinin ölümünden ancak 50 yıl sonra açılıp dinleneceğine ilişkin bir yazılı anlaşma imzalanıyor. «Kimbilir neler, neler anlatıyorlar, içlerini nasıl döküyorlardır!» dedim. «Evet, odaya kapanan kolay çıkmıyor. Kimisi altlı üstlü 2-3 band dolduruyor..» dedi. «Batı'da da böyle şeyler yapılıyormuş.»

Bilmiyorum, ama bir insanın yaşam öyküsünü, kavgalarını, tek yanlı da olsa, kendi sesinden, 50 yıl sonra dinlemek bana çok ilginç geldi.

o *Zeki Teoman* (1.8.1975)

Emekli ilkokul öğretmeni. Ziverbey'de komşumuzdu. 27 Mayıs'tan önce Demokrat Parti gidişatı üzerinde ileri geri konuştuğundan, içeri atmışlar. 4 ay kadar demlenmiş, saçlarını da kesmişler, öbür hükümlülerle birlikte resim çektirmiş; bu konuda bir kitapçık yayınlamış. Eşe dosta gösterirdi. Ben de gördüm. Daha başka, küçük çapta, ders-oyun kitapları da yazar. «Bir Gün Büyüyeceksin» adlı romanım üzerinde çalışırken uğramış, ne ile uğraştığımı sormuş, «Bu yarışmaya ben de katılayım bari!» demişti. Öğrencilere ders verme alışkanlığı, birçok ilkokul öğretmenleri gibi, onu da bildiklerinde dirençli ve konuşkan yapmıştır. Hep anlatsın ve anlattıkları dinlensin ister. Geçen gün, nasıl emekli olduğunu anlattı. Cumhuriyet Bayramı hazırlığında, duvara Atatürk'ün büyük boy resmini asacakmış. Merdivene çıkmış, bir ayağı yandaki sandalyede. Resmi bayrak kı-

yısına tutturduktan sonra, sağ ayağını iskemleye basıp inecekken, öğrencinin biri, kolay basması için, iskemlenin yerini değiştirmiş. Bunu göremeyen Zeki Teoman, ayağı boşluğa gelince, sırtüstü düşmüş ve başı taşa çarpıp fena halde acımış. Kalkmasıyla, göz kararlaması, öğrenciyi tokatlaması bir olmuş. «Ne yaptın, ayağımın altından iskemleyi neye çektin?» diye sormayı sonradan akıl etmiş, öğrencisi meramını anlatmaya çalışınca, Zeki Teoman renkten renge girmiş.

«Beni görme, bittim dostum. Gece uyku tutmadı yatakta. Sabaha kadar düşündüm. Ve sabahleyin, bir dilekçe yazıp, emekliliğimi istedim. Anladım ki, öğretmenlik yapmaya artık gücüm kalmamış.»

Böyle bir öykücük. İşyerime uğramıştı, bir derdi vardı, gidecekti; kendisini her zamanki gibi ayağa kalkıp uğurlamakla yetinmedim, ilk kez merdiven başına kadar geçirdim.

o *«Hayırdır İnşallah!»* (5.9.1975)

Nihal düş görmüş. Düşünde, Aziz Nesin'le Emel Sayın'ı evlenmiş görmüş.

o *Berber Ali Bey* (10.9.1975)

Kızıltoprak istasyonunda inince, Şehir Kâhya sokağına girince, bir marangozla bir tamirci dükkânı arasında Ali Bey'in berber dükkânı. Tozlu iki berber koltuğu, tozlu sandalyeler. Çoğun sinek avlar. Öyleyken, bir gün Ömer Sakıp'ı götürdüm: «Çocuk saçı kesmiyorum!» demişti. Garip bir şekilde Yaşar Nabi'ye benzetiyorum. Belki de sevgimi çekişi, ilgimi uyandırışı bu yüzden. Akşam, koltuklarından birine çöktüm. İspirto ocağında çay

kaynatıyordu, ocağı söndürdü. Tarak arandı, bulamadı, tarağımı verdim. Yaşımı sordu, söyleyince, «Gençsiniz,» dedi. Yüzüne baktım, «Orta yaş...» diye düzeltti. 68 yaşındaymış kendisi. «Geçen kış odun alıyordum, oduncu 45 - 50 yaşlarında ve bana durmadan (Baba, Beybaba) diyor. Kardeşim, senin de saçın sakalın ağarmış, hiç değilse bana ağabey desene! dedim. Gücüme gitti. İhtiyarlık başka şey, yaşlılık başka şey. Anlamıyorlar. İhtiyarlığı hiç kabul etmem ve yaşımın icaplarını yerine getirmeye çalışırım. Bizim hanım başını seccadeden kaldırmaz. Param olursa rakıyı, olmazsa şarabı eksik etmem sofradan. N'oluyoruz? Altyanı bir ömür, gelmiş geçecek. Şimdi de televizyona dadandık ve içince, neşem çoğalacağı yerde uykum geliyor. Ha, çocuğu getirdiniz de saçını kesmedim mi?» Tansiyonum, hoş ona da baktırdığım yok ya, çocuk önüme oturunca, makası bir yanına batırmaktan korkuyorum.»

o *Ahmet Naim'in Kitapları* (14.9.1975)

Dostumun oğlu Sina Çıladır adına 19.2.1975 günü Erkan İldiz adlı bir genç geldi, benden onun ciltlenmiş, üstü imzalı bütün kitaplarını, bir ay sonra getirme vaadi ile aldı götürdü.

Nasıl şeyse, 7 aylık gecikme için bir özür mektubu da yok.

TEVFİK FİKRET VE BUGÜN

Beşir Göğüş

Tevfik Fikret öleli altmış yıl oldu. Çağında çok sevilip inanılarak okunan bu şair, sanat zevkimizin değişmesi yanında, özellikle dilinin eskiyip anlaşılmaması yüzünden, bugün unutulmuş gibi. Oysa şair olduğu kadar düşünceleriyle bir öncü de olan Tevfik Fikret, bugünkü toplumumuzu yaratanlardan biridir. Ziya Gökalp: «Gerçek rönesansımız Tevfik Fikret'le başlar» demişti; evet, Tevfik Fikret toplumumuzda bir rönesansçıydı.

Öbür dünyaya dönük bir topluma, başka bir amaç gösterdi: yaşamak: «*Yaşamak, başka ihtiyacım yok; - Yaşamak, hem çocukça aldanarak.*» (1, M.D.)

Rönesansçılığının en önemli ve güçlü yanı, akılcılığıydı. Ona göre akıl, insanoğluna, gerçekleri anlamak için yeterli bir öncüdür. «Gökten Yere» şiirinde: «*Bir kuşku karanlığın içinden, sönük, sakat - Birkaç ışından kılavuz tutup yaratılış gizine - Yaklaşmaya yol bulan bakışın, her hakikati - Bir gün açıkça görecektir. Ve öncüsüz - Artık yolunda gitmeye gücün yeter...*» (M.D.) diyor.

Düşünmek, şüphe etmek aklın doğal görevi ve hakkıdır: «*Şüphe... Tek, işte tek suçum. Ne zarar? - Şüphe bir nura doğru koşmaktır, - Hakkı aydınlatış, us'un hakkı.*» (2, M.D.)

Akılcılık ilkesiyle, insanların düşünce özgürlüğünü de savunur. Rıza Tevfik, o güne aykırı gelen düşüncelerinden dolayı Edirne'de taşlanınca, Tevfik Fikret üzülerek, «Hakikatin Yıldızı» adlı şiirinde: «*Doğruluk gerçeği sevmek mi? Fakat sen delisin! - ... Cümlenin fikri bütün kör de şu dünyada gören, - Anlayan bir senin aklın mı?*»

diverek bu olayı kınar. «Tarih-i kadim»de: «*Fikre artık yeter bu saldırınız:* (M.D.), «Doksan Beşe Doğru»da: «*Hâlâ düşünen başlara hep latme-i tenkil*» der.

Akıl dışı inançları da kesinlikle yadsır: «Şeytan da biziz, cin de; ne şeytan var, ne melek var.»[7]

Yine akılcılığı onu, kural ve değerlerden ne anlaşılması gerektiği ile bunların toplumdaki durumu ve uygulanışı arasındaki çelişkileri görmeye ve değerlendirmeye götürür: Kanun, unutulmuş ya da zulüm aracı olmuştur: «*Ey şahsa masuniyet-ü hürriyete makrun - Bir hak-kı teneffüs veren efsane-yi kanun.*»[3] «*Kanun, şu yumulmuş koca el: muşt-u tegallüp.*» (4). Toplumda hak, erişilmesi güç bir hayal durumundadır: «*Ey vaad-i muhal, ey ebedî kizb-i muhakkak, - Ey mahkemelerden ebedî hak.*»[3] «*Hak, o hep güçlünün, demek kötünün.*» ([2], M.D.). Kahramanlığın da zulüm olarak belirdiğini söyler: «*Kahramanlık, temelde kan, vahşet... - Bir hakikat: esir hakikatidir. - Bir konuşma: kılıç konuşmasıdır.*» ([2] M.D.). «*Öldürme zafer, yıkma şeref, neph ü heder şan.*»[4]

Ama Tevfik Fikret bu yanlış anlayışları da düzeltir: «*... Elbet bu yiğit, has kanı bir gün - İnsanlığa can vermek için harcayacaksın.*» (Bir Resim Önünde. M.D.); «*Beklerim bir zafer ben aslında - Kılıcından ziyade kalbinden*»: (Halûk'un Vedaı. M.D.)

Bu yanlış anlamaların başlıca nedeni olduğu için, günün yönetimini suçlar. «Sis» şiirinde bu suçlama en yalın ve güçlü biçimini almıştır. O günkü zulmün baş sorumlusu II. Abdülhamid'i ortadan kaldırmak için atılan bombayı, «bir darbe-i mübeccele» diye över. Meşrutiyet de vatanın yükselmesi ve insan hakları yönünden

değişiklikler yapmamıştır; «Han-ı Yağma» ve «Doksan Beşe Doğru» şiirlerini bu duruma karşı yazar.

Akılcı görüşle din ve Tanrı konularına da eğilerek, yerleşmiş yanlış ve zararlı anlayışları düzeltmeye çalışır. Bu konulardaki görüşleri, kendisine haksız yere en büyük saldırıların yöneltilmesine, dinsiz denmesine neden olmuştur. Oysa Tevfik Fikret Tanrı'yı yadsımamış, din ve Tanrı inancımızın belâlara ve zulme tevekkülle boyun eğmeye, bunları Tanrıca belirlenmiş birer yazgı saymamıza karşı çıkmıştır: «*... Gökler - Yeter, dehanı yıllardır sınadı, - Her gün başında yıldırım, alnında zelzele. - Zekân, denemen egemen artık belâlara.*» ([5], M.D.).

Bu yanlış inançların değişmesi üzerindeki görüşleri, en iyi, «Tarih-i Kadim» şiirinde belirir. Bilindiği gibi, Tevfik Fikret bu uzun şiirinde insanlık tarihini zulüm ve sefaletle dopdolu görür ve bu durumu kim düzeltecek diye sorar: Yüzyıllardır sürüp gelen inancı hatırlatır: «*Evrenin Issı... Ah, evet, gerçek, - Ol yücel, ulu güç.*» (M.D.) Ama şair bu inancı benimsemez, karşılık verir: «*O fakat aslı hep bu kavgaların... - Şu heyahey içinde hangi sesin - Aksi... Tanrı katlarında kabul - Buyrulmuş? Ve söyle hangi dua - Ki onanmış?*» (M.D). Bu sözler, doğadan ya da insandan gelsin, kötülüklerin ortadan kaldırılmasını Tanrıdan bekleyen düşünceye, başka deyişle, tevekküle akılcı bir başkaldırıştır. Tevfik Fikret, ayrıca: «*Bir kudret-i külliye var, ulvi ve münezzeh, - Kutsî ve muallâ; ona vicdanla inandım.*»[6] diye, Tanrının varlığına inandığını da belirtmiştir.

Tevfik Fikret yeni bir yaşam yolu gösterir. «Hayata Karşı Beşer» şiirine başlarken: «*İlenç bize ey yaşam, sen suçsuz ve yücelsin*» (M.D.) der ve bu şiiri: «*İncinme*

kendi kendine, içlenme ey kadın, - Mutlu eden de biz seni, lânetleyen de biz.» diye bitirir; yaşamından sorumlu olarak insanı gösterir. Bu yeni yaşamı yaratmada, yukarda belirtildiği gibi, insana güvenir: «*Sen - Hiç şüphe yok, kendi kendine birçok güncel acun - Bir kolaylar ve güzellikler dünyasısın... Ey yaşam - Ey ruhu evrenin - Kutsayın: İnsan - Kutsamayı hak etmiştir - Odur tanrısı iyiliğin, kötülüğün - Tanrısı olanakların.*» ([5], M.D.). «*Toprak dönecek cennete insanla...*»[6]

Tevfik Fikret'in bu inanç ve ülküsü, onun düşün ve duygusu üzerinde bugüne dek çöreklenmiş olan «kötümserdi» yargısını haksız kılar. Gerçekten, Tevfik Fikret, Edebiyat-ı Cedide şairliği döneminde, yaşamın hüzünlü yönlerini alışına ve sonra toplumdaki kötülükleri haykırışına bakılarak kötümser sayılamaz; tersine, insan için, kötülükleri ortadan kalkmış, mutlu bir yaşamın, yine insan eliyle gerçekleştirileceğine inanmış olduğuna göre ona, «iyimserdi» dememiz gerekir. Gerçeklerin ve kendi savlarının bir gün benimseneceğine güveni vardır; Budda'ya da sonradan inanıldığını, bu konuda örnek gösterir: «*Koşan sadasına en mutmain tehalükle, - Sayıklıyor diye tezyif eden esafildi.*»[7]

Tevfik Fikret gelecekte bayındır bir vatan, eşitlik içinde yaşayan aydın vatandaşlar görmek ister. Vatana: «*Ben hep böyle isterim seni: Hep leyle ecnebi - Hep şule, hep seher dolu, bir cephe-yi sefit.*» der.[8] «*Cehl ölmeli, zulm ölmeli, - Hak bulmalı kuvvet, - Herkes ebedî neş'eli, herkes ebedî hür.*»[9] «*İşte mazi... Bir de istikbali seyret şadkâm; - Bir müzehher vadi-i nevvar-ı firdevs ibtisam.*»[10]

Tevfik Fikret'i sızlatan konulardan biri de kadının toplumdaki yeridir: «*Elbet sefil olursa kadın, alçalır be-*

şer.» (Hemşirem İçin). Bu düşünce ile, yeni toplumda kadının da yetişmesini ister; böyle bir toplumun bir kat daha güç kazanacağına inanır.

İnsan, yeni toplumu yaratırken akla ve bilime dayanacaktır: «*Aklın, o büyük sahirin icazı önünde, - Batıl geçecek yerlere hücranla...*»[6]

Akıl, bilime varır; insanlık bilimle yükselir. Bundan dolayı bilimi ve tekniği, yeni yaşamın temeli olarak görür: «*Her şey olacak kudret-i irfanla...*»[6] En iyi yaşam örneği onca Batı'dır. Promete şiirinde: «*Onlar niçin semada, ben niçin çukurdayım*» der.

Yeni yaşamı gerçekleştirmeyi gençlerden bekleyerek, oğlu Halûk'a söylediklerileyle bütün gençlere seslenir: «*Yüklen getir ne varsa biraz miskinlik alan, - Bir parça ruhu, benliği, idraki besleyen... - Gör daima önünde o ilkel masalların - Gökten deha ateşi çalan kahramanını.*» ([11], M.D.)

Yeni yaşam, bu büyük ülkü için uğraşmak, didinmek de gerekir. 1911 yılında Kutba gidenlerin girişimlerini boş görenlere, «Kutba Doğru» şiirinde: «*Gelir mi âleme insan ya sade rahat için, - Aranmadan bulunur mu define-i âmal?*» diye karşılık vermiştir.

Tevfik Fikret özgürlüğü, eşitliği, akla ve bilime dayanan ileri bir toplumu göstermiş olan yönüyle, ilerleme yolumuzda kılavuzlarımızdan biri olarak kalacaktır.

[1] *Ahmet Muhip Dıranas, Tevfik Fikret'ten bazı şiirler seçerek bugünkü dile çevirmiştir. Bunlar «Karık Saz» adıyle yayımlandı. (Ankara, 1975, Türkiye İş Bankası kültür yayınları). Yazımızdaki örnekler, çevrilenler arasında varsa, kolay anlaşılması için, M. Dıranas'ın*

çevirilerinden alındı; yanına da M.D. kısaltmaları konuldu.

Tevfik Fikret'in bazı şiirlerini de A. Kadir 1967 yılında bugünkü dile çevirerek, «Bugünün Diliyle Tevfik Fikret» adı altında yayımlamıştı.

2 *«Tarih-i Kadim»*

3 *«Sis»*

4 *«Hilâl-i Ahmer»*

5 *«Gökten Yere»*

6 *«Halûk'un Amentüsü»*

7 *«Budda»*

8 *«Rübabın Cevabı»*

9 *«Bir Güfte»*

10 *«Kaside-i Terciiyeden»*

11 *«Promete»*

o

BİZE GELEN ESERLER

o *Nâzım Hikmet* (Bütün Eserleri 2 — Şiirler 2): Jokond ile Si-YA-U-; Varan 3; 1 — Bir; Gece Gelen Telgraf; Portreler). Hazırlayanlar: Şerif Hulûsi - Asım Bezirci. Cem Yayınları, İst. 1975. 20 TL.

o *Düşünceler, Aforizmalar:* Marks - Engels. Çeviren: Nuri Sel. Yeni Dünya Sosyalizm Sorunları serisi: 1. İst. 1975, 15 TL.

o *Sürgün* (Roman): Behzat Ay. Takin Yayınevi, İst. 1975, 15 TL.

o *Savaşa Yalnız Gidilmez* (Şiirler): A. Neyzar Karahan, İzmir 1975, 15 TL.

o *Köy Enstitüleri Defteri* 3. Tonguç'tan Mektuplar. 17 Nisan Köy Enstitülerini Sevenler Derneği Yayını, İst. 1975, 10 TL.

BEYAZ YAKALILAR VE ŞÜKRAN KURDAKUL

Asım Bezirci

Şükran Kurdakul'un kitabı, adından da anlaşılacağı üzre, «memurlar»ı konu alıyor. Gerçi ondan önce de aynı konuyu işleyen hikâyecilerimiz eksik olmamıştır. Sözgelimi Refik Halit, Memduh Şevket Esendal, Sadri Ertem, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Vüsat O. Bener, Muzaffer Buyrukçu, Nahit Eruz bürokrat kesimi ele alan bazı hikâyeler yazmışlardır. Ama bunlar sayılı ve sınırlı örneklerdir. Bu bakımdan, memur konusunu genişliğine ve derinliğine ilk aydınlatan hikâyecimizin Kurdakul olduğu söylenebilir.

Bütünlüğe Doğru

Nitekim, *Beyaz Yakalılar*'da yalnızca küçük ve yoksul memurlar değil, büyük ve varlıklı memurlar da, yalnızca tek partili dönemin eski memurları değil, çok partili dönemin yeni memurları da, yalnız genç memurlar değil yaşlı memurlar da gün ışığına kavuşuyorlar. Başka bir deyişle, akıp giden zaman içinde, çeşitli yönleriyle bir «bütünlüğü» oluşturuyorlar. Yazarın da açıkladığı gibi, «Bu bütünlük, temeli anlatmaya çalıştığı yüz elli yıllık ilişkilere dayanan bir kesimi, koninin tepesinden tabanına; çarkın içinde eskimişinden yeni girenine, doğrudan doğruya üretimde bulunan işçilerle ilgili olandan kasaba eşrafının egemenlik sınırı içinde sıkışıp kalanlarına kadar geniş bir düzey içinde 'tipik' olanı yakalamaya dönüktür. Çarkın içinde sıkışıp kalan, sınıf değiştir-

me hayali kuran, yaşamın koşullarına bakarken gözü yılan, korkan, başkaldırısını belki içinden yapabilen... ve okumuş insan. Okumuş, yani duyarlığının belli gerçekliği, düşünmesinin gerekçesi olan insan.

«Tarihimizin bu evresinde nasıldır?

«Beyaz Yakalılar, böyle bir soruya — yaşamda açıkça görülen karşılıkları birleştirmeye çalışarak — cevap arıyor.»[1]

Gerçekten de hikâyelerde alt ve üst kesimiyle ara tabakaların yaşantılarından değişik dilimler sunmakla kalınmıyor. Bu dilimlerin getirdiği sorunlara — nutka, slogana ve makaleye kaçmadan — sessizce cevaplar da araştırılıyor. Ama bu araştırma yapılırken, güncel olan tarihsel olandan, bireysel olan toplumsal olandan koparılmıyor. Çünkü, yazar konularını ve kişilerini seçerken dayandığı bütüncül perspektifi burada da dikkatle sürdürüyor.

Şiirsel Yoğunluk

Beyaz Yakalılar'da hikâye ile şiir iç içe, yan yana yürüyorlar. Gerçi bu özellik bir yerde anlatımın yararına oluyor: Hikâyelere imge ve duyguyla beslenen ince, yoğun bir kimlik kazandırıyor. Ama bir yerde de zararı dokunuyor: Şiirin kendine özgü yapısı, hikâyenin ondan ayrı olan yapısını zorlayıp çarpıtıyor. Bundan ötürü, ayrıntılar yeterince değerlendirilemiyor, kişiler yeterince belirginleşemiyor, konular yeterince sergilenemiyor, düşünceler yeterince derinleşemiyor...

Hakçası, söz konusu zarara hiç uğramayan ya da az uğrayan bazı ürünler de var, ama çoğu ürünler zarar dan kurtulamamış.

Bu bakımdan, şair Tevfik Akdağ'ın yargısını paylaştığımı söyleyebilirim:

«... Yalnız şiirin kelime ve cümlelere verdiği anlam yoğunluğu, Kurdakul'un hikâyelerinde o kadar ağırlığını koymuş ki, çoğunda daha açık, daha geniş ve ayrıntılı anlatılması gereken yerler, bir şiir çerçevesinin, bir şiir yapısının dışına çıkamamış. Sözgelimi bazı diyaloglar o kadar şiirsel bir yoğunluk, hattâ kapalılık içinde verilmiş ki, okuyucunun çok düşünerek ve çağrışımlar yaparak okuması gerekir anlaması için. Bu yüzden de çözülmesi güç duruma girmiş bazı hikâyeler.[2]

Hikâyelerin güç anlaşılmasını yalnızca şiirsel yoğunluğa bağlamak eksik bir yorum olur. Bunun başka sebepleri de olmalı. Sanıyorum, bunların başında olay yokluğu ile çağrışım bolluğu geliyor.

Gerçi hikâyelerde olaycıklar yahut olay parçaları eksik değil, ama bunları — geleneksel anlamda — olay saymak güç. Çünkü, her şeyden önce, belirli bir sürece yaslanmıyorlar. Olaydan çok bir «*durum*» yansıtıyorlar: Değişik yer, zaman ve şartlarda memurların durumu...

Gelgelelim, bu durum da çoğun gerilimli olaylarla değil, birbirine açıkça ve gereğince bağlanmayan, birinden ötekine atlanan izlenim, hayal, tasvir, anı gibi öğelerle veriliyor. Doğrusu, bu veriş biçimi hikâyeleri bazen durgunlaştırıyor. Gerçi, bir ucu bilinç akımına yaslanan «özgür çağrışım» yönteminden de yararlanılması bu durgunluğu biraz gideriyor, ama sözü geçen öğelerin «duygulu bir hava» içinde sunulması da biraz destekliyor onu.

Sergilenen acı gerçeklere buruk bir tad katsa da, bu havanın az çok sisli, hattâ zaman zaman kapalı olduğunu söylemem gerekiyor. Özellikle «Evde, Beyaz Yakalı-

lar, Esat Beyin Oğlu, Soruşturmadan Önce» adlı hikâyelerde bu sis artıyor, okurun içeriği anlamasını güçleştiren bir koyuluğa varıyor. Belki de, şair yaradılışının itkisiyle, gerçekleri dolaysız, çıplak bir anlatımla iletmekten hoşlanmıyor Kurdakul. Onları biraz örterek, dolaylı bir deyişle sezdirmeyi seviyor. Sık sık şöyle benzetmelere baş vurması da belki bundan:

«Sıcakla terlemiş, geceyle kurumuş bedenlerini rüzgâra verirken uzak kıyı fenerleri gibi dalgındılar.» («Utanç Karanlıkları», S. 17).

«Güzelyalı'nın dizi dizi ışıkları, karanlığın içinde bir umut bahçesi gibi uzanıyordu.» («Encümen Kaleminde», S. 47).

«Kasaba bir akşam ağacı gibi yapraklarının arkasına çekilmek üzereydi.» («Emekli», S. 61).

İmge

Bu çeşit benzetmelerin yanı sıra, şiirsel deyişi besleyen bir öğe daha var: İmge...

Kurdakul imgeye de epey yakınlık gösteriyor. Bu eğilim de dolaysız söyleyişten yer yer dolaylı söyleyişe kaydırıyor onu. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi.

«Oralara yerleşmek isteyen bir arabanın klaksonu çaldı, kendime döndüm. İçimdeki badem ağaçlarına da olan oldu.» («Vapurda», S. 27).

«İçimde bir korku yıldızı kaydı.» («Encümen Kaleminde», S. 47).

İmge gibi dolaylı söyleyişin de — yukardaki örneklerde görüldüğü üzre — anlatımı belirli bir ölçüde pekiştirdiği ileri sürülebilir. Ama, seyrek de olsa, tümcelerin yayılıp uzamasına, hattâ zor anlaşılan, biraz karışık,

savruk ve nerdeyse bozuk bir örgüye dönüşmesine yol açtığı da görmezlikten gelinemez.

Bir iki örnek:

«Zihninin kaç bölümü varsa, o kadar kapı kendilerini kapamak için sözbirliği etmişler gibi zayıf noktalarına yüklenip onu sanki ölüme en yakın çizgilere itelememişlerse ellerimi keserim.» («Utanç Karanlıkları», S. 15).

«Bugün de böyle karşılıklı bir göz kırpışmadan sonra serbestliğimi bir evrak çantası gibi koluma takıp sokağa çıktığım zaman, fazladan bir yaşam parçası ikram edilmiş duygusuna kapılarak koşar adım Kuledibi'ne çıkan yokuşa vardım.» («Bir Köroğlu Bir Ayvaz», S. 23).

Sözcükler

Bu örneklerin doğurduğu sakıncalara şunlar da eklenebilir: Kurdakul, hiç gereği yokken, bazı sözcükleri hem çiftleştiriyor, hem de tekrarlıyor:

Böyle böyle (S. 10, 34, 59), ağır ağır (S. 42, 87), bakarken (S. 34, 70), anlamış anlamış (S. 30), sütun sütun (S. 56), kaçamak kaçamak (S. 70), boş boş (S. 27), değişik değişik (S. 95)...

Öte yandan, sözcük seçiminde de yeteri kadar titiz, özenli davranmıyor: Eski sözcüklerle yenileri, yabancı sözcüklerle Türkçeleri bir arada kullanarak — arasıra — tutarsızlığa düşüyor.

«Bayağı damarlarındaki ihtiyar hücrelerin, kanını bütün bütüne sardığını, usunu istilâya hazırlandığını algılamış gibiydi.» («Grevden Önce», S. 34).

Görüldüğü üzre, bu tümcede «istilâ, hazır, ihtiyar» gibi eski, Arapça sözcükler «us, algılama» gibi yeni, öztürkçe sözcüklerle yan yana konulmuştur.

İç İle Dış

Bunlara karşılık, dış gözlemle iç gözlemin, çevresel tasvirlerle ruhsal çözümlemelerin birlikte yürütülmesi yararlı oluyor: Yalnızca anlatımı güçlendirmekle kalmıyor, anlatılanı da daha belirgin kılıyor. Özellikle kişilerin canlandırılmasında bu yararın olumlu etkileri görülüyor. «Babam, Bir Köroğlu Bir Ayvaz, Makine İle, Evde, Vapurda, Kiralık Kasalar) adlı hikâyelerin baş kişileri bunun alımlı örnekleridir. Bunlar arasında «Kiralık Kasalar»ın Hüsamettin Bey'i, «Bir Köroğlu Bir Ayvaz»ın Selâmi'si, «Makine İle»nin kayıt memuru kanlı canlı tiplerdir. Kurdakul'un yıllarca önce İzmir Belediyesi Encümen Kaleminde daktiloluk ve İstanbul Bahçekapı Ziraat Bankasında memurluk yaparken tanıdığı ve şimdi kuvvetle yaşattığı ilginç tipler... (Yazık ki, öbür hikâyelerin çoğunda silik ya da bulanık kalmış kişileri için aynı şeyi söyleyemeyeceğim...)

Kurdakul'un bir başka olumlu yanı da şu: Kişilerine olduğu kadar konularına da genellikle sınıfsal bir görüşle yanaşması... Onları bir yandan acı sınıf gerçeğine, öbür yandan da bozuk toplum düzenine bağlayarak işlemesi.. Daha da iyisi, bu işleyişi eleştirici, toplumcu bir anlayışa yaslandırması ve bunu, hikâyenin özgül yapısını zorlamadan rahat ve yumuşak bir biçimde gerçekleştirmesi..

Doğa

Belli bir toplumsal çevrenin çoğu bilinçsiz olan insanlarını bilinçle canlandırırken, Kurdakul, onların doğal çevreyle ilişkilerine de değinmekten geri durmuyor. İçerinin (büronun) tekdüze, sıkıcı, bağımlı ortamına

karşılık hikâyelerde dışarısı (doğa) değişken ve iç açısı bir özgürlük ortamını temsil ediyor. Bundan ötürü, kişiler dışarı çıkmaya, sokaklarda, parklarda, rıhtımlarda gezinmeye can atıyorlar. Örneğin, Selâmi müdürünün kendisini dışarıya göndermesini dört gözle bekliyor:

«Dışarı işi olunca beni göndermesi var ya, bütün o asık suratlarını, yokuşa koşmalarını, durduk yerde ortaya çıkan huysuzluklarını silip süpürüyor içimden. Affedivеriyorum.» («Bir Köroğlu Bir Ayvaz», S. 21).

Sokağa çıkınca avunuyor, enikonu mutlu oluyor:

«Ne güzeldir İstanbul'da yürümek. Her adımda ilk gençliğinizin gizleri içinde sıkışıp kalan yılların uçarılığını duya duya...» (Aynı hikâye, S. 22).

Nesneleşme

Doğa gibi eşya ile ilişkilere de önem veriyor Kurdakul. Ama bundan amaç, işlevsiz eşya tasvirleri çizmek değil, adı geçen ilişkiler dolayısıyle kişilerinin durumunu, psikolojisini daha iyi belirtmektir. Nitekim, bu amaç kimi hikâyelerde («Kiralık Kasalar, Makine İle, Encümen Kaleminde») hakkıyla yerine getiriliyor. «Makine İle» adlı hikâye bu açıdan üzerinde önemle durulmaya değer. Hikâyede, bir bankada kayıt makinesiyle müşterilerin hesabını tutan bir küçük memurdan söz açılır. Balzac'ı okuma özlemiyle yanan, ama bir türlü buna imkân bulamayan duygulu, hayalci, ezik bir kişidir bu. Kendisini anlamayan çevresine ve kişiliğini törpüleyen işine gitgide yabancılaşması, benliğini ezen makine karşısında gitgide nesneleşmesi, umarsızlığa, bağsızlığa itilen varoluşunun gitgide hiçliğe yaklaşması güzel anlatılmıştır. Şüphesiz, bu anlatışın altında, insanı robotlaştı-

ran, duygu ve hayal dünyasını yıkan kapitalist üretim ve yönetim düzeninin de dolaylı ama bilinçli eleştirisi yatmaktadır. Bunu görmek için yalnızca şu parçayı okumak yeter:

«Eve döndüğüm zaman yorgunluktan şakaklarımda nabızlar meydana gelmiş, gözkapaklarıma uykunun dayanılmaz ağırlığı çökmüş, kimin umurunda. Annem, 'yat istirahat et' diyor 'geçer'. Yatıyorum, dinleniyorum geçiyor. Ama kalktığım zaman işe gitmeye bir saat kalmış oluyor. Bir insan kafası için bir iki saat kendi başına kalmanın ne anlamı olabilir. Kitaplara uzaktan bakıp, dünyanın belkemiğine küfür etme özgürlüğü. Kimi kez, akşam yemeklerinden sonra bir kahve içip direniyorum. Gücüm, yorgunlukla on beş yirmi dakikalık bir mücadele geçiriyor. Yarı dalgın somyanın üzerine kaykılıyorum.» («Makine İle», S. 79).

Nesneleşme olgusuna «Kiralık Kasalar» da yeniden parmak basılıyor. Hem de bu kez tarihsel bir bakışla ve yine başarıyla. «Makine İle, Beyaz Yakalılar, Bir Köroğlu Bir Ayvaz» adlı hikâyeler gibi «Kiralık Kasalar» da kitabın en seçkin ürünlerinden biri. Biçimce de, içerikçe de yetkin, olumlu bir örnek.

Kurdakul'un buna benzer örnekleri çoğaltacağını umarım.

[1] *Yansıma, Şubat 1973.*
[2] *Günümüzde Kitaplar, Eylül 1973.*

Mehlika Sultan

Mehlika Sultan'a âşık yedi genç,
Gece şehrin kapısından çıktı.
Mehlika Sultan'a âşık yedi genç,
Kara-sevdâlı birer âşıktı.
Bir hayâlet gibi, dünyâ güzeli
Girdiğinden beri ru'yâlarına,
Hepsi meshûr, o muammâ güzeli
Gittiler görmeye Kaf dağlarına.
Hepsi sırtında abâ, günlerce
Gittiler, içleri hicranla dolu;
Her günün ufkunu sardıkça gece,
Dediler: «Belki, son akşamdır bu!»
Bu emel gurbetinin yoktur ucu,
Dâimâ yollar uzar, kalb üzülür.
Ömrü oldukça yürür her yolcu,
Varmadan menzile, bir yerde ölür.
Mehlika'nın kara-sevdâlıları,
Vardılar çıkrığı yok bir kuyuya;
Mehlika'nın kara-sevdâlıları,
Baktılar korkulu gözlerle suya.
Gördüler: Aynada bir gizli cihân.....
Ufku çepçevre ölüm servileri.
Sandılar doğdu içinden, bir ân,
O uzun gözlü, uzun saçlı perî!
Bu hazîn yolcuların en küçüğü,
Bir zaman baktı o vîrân kuyuya;
Ve, neden sonra, gümüş bir yüzüğü
Parmağından sıyırıp attı suya.
Su, çekilmiş gibi, ru'yâ oldu!
Erdiler yolculuğun son demine.

Bir hayâl âlemi peydâ oldu,
Göçtüler hep o hayâl âlemine..
Mehlika Sultan'a âşık yedi genç,
Seneler geçti henüz gelmediler;
Mehlika Sultan'a âşık yedi genç
Oradan gelmeyecekmiş dediler!..

Yahya Kemal
(Kendi Gökkubbemiz)

MEHLİKE SULTAN

Bedrettin Cömert

Yıllar önce, Yahya Kemal'in *Mehlika Sultan* şiirine kendiliğinden bir ilgi duymuştum. Şiirin tümünü belleğime yerleştirip yerleştirmediğimi şimdi kesinlikle anımsamıyorum, ama ilk dört dizeyi durmadan dudaklarımda ve yüreğimde yinelediğimi unutmuyorum. Bugün bile, öğrencilik yıllarının kolay öğrenme, hemen ezberleme yeteneğini yitirmiş olmama karşın,

Mehlika Sultan'a âşık yedi genç,
Gece şehrin kapısından çıktı.
Mehlika Sultan'a âşık yedi genç,
Kara sevdâlı birer âşıktı.

dizeleri hâlâ belleğimdedir. Ne var ki, bu dizelerin belleğimdeki istediğim an söze dökülebilecek varlığı, zorla ezberletilip belleğe musallat olan orta malı manzumeler gibi, anımsandığında, «Allah kahretsin, nerden dolandı yine aklıma şu meret!» dedirtecek biçimde tedirginlik vermiyor bana. Tersine, bu ilk dizeleri anımsayıp yine-

lediğimde, o an benliğime egemen olan dış gerçekliğin boyutları haz vererek dağılıp yaygınlaşıyor; beni alıp yerini ve zamanını, tadını ve rengini, çizgisini ve oylumunu anlatmakta güçlük çektiğim ipekten bir evrene bırakıveriyor. O yedi genci, iç gözlerimin delici ışınları önünden geçerken düşlüyorum. Düslüyorum da değil, o yedi genç içimden, dimdik ve yalımlı bir hışımla geçip gidiyor. Nereye? Anlıyorum, bu yedi gencin, yerde ve zamanda belirlenmiş bir kentin yine aynı gerçeklikteki kapısından tozu dumana katarak, bir savaşa, ava veya sonsuz serüvenlere koşarcasına çıkışının sâkin bir tablosu değil bana bu dizelerde verilen. Anlıyorum, belirli, korkulu, ama özlemlenen bir son'u sezdiriyor o «kara sevdâ». Anlıyorum, bu aşk, yedi kardeşin yedi kızkardeşe olan aşkı değildir. Ne de bu çıkış, o yedi kızı terkileyip kaçırmak için düzenlenmiş bir girişim. Neden yedi gencin yedisi birden âşık Mehlika Sultan'a? Neden yedisi birden Mehilka Sultan'a âşık bu yedi genç, tek bir uyum gibi, tek çizgi olmuş bir hışım gibi, tek doğrultuda yoğunlaşmış bir erek gibi, yedisi birden elele koşuyor o tek Sultan'a doğru?

İlk dört dizeyi aşınca, imgeler buğulanıyor, düşünceler tül tül oluyor; mekân, uzayda yer kaplayan bir gerçeklik, bir oylum değil, uzayın üç boyutlu yalın çizgilerini birbirine katıp, birbirine katıştıran bir belirsizliğe, bir düş boyutuna dönüşüyor. Aynı biçimde zaman, giderek dünyasal ölçüsünü sınırsızlıkta, sonsuzlukta eriten, ama sezgisi yitmeyen bir soluk, evrene bir katılış oluyor.

Kimdir Mehlika Sultan? Dünya güzeli bu güzel, hem Mehlika'dır, hem de Sultan, ama Kaf dağlarında..... Peki, nedir, ne yapar Kaf dağlarında? Oturur mu, bulu-

nur mu, yaşar mı? Öylesine buğulu, öylesine kaçıcı bir yaratı ki Mehlika Sultan, ne oturur, ne bulunur, ne de yaşar demeye dilim varıyor, çünkü onun insan duyularına açık mekânda yer aldığını bana sezdirecek hiç bir öğe yakalayamıyorum. O yüce bir amaçtır, bir erektir o, bir «emel gurbeti» dir. Neyin ereği? Ya da ne ereği? Hem şu «gurbet» sözcüğü, her Türkiyelinin işitince apayrı bir iç sızlamasiyle, benzersiz bir iç yanıklığiyle duyduğu bu sözcük niye burada? Nedir emelin gurbeti? Her yolcunun ömrü oldukça peşinden koştuğu, ama bir türlü ulaşamayıp, varamadan öldüğü bu erek, bu evre, sanırım «gurbet» sözcüğüyle soyut gizemliliğinden sıyrılıyor; insanın içinin hep ulaşmayı özlediği, ulaşınca bile ulaşma tutkusuyle kıvrandığı, yetkinliğe, sonsuzluğa, herkesle tek bir çizgi, tek bir renk, tek bir hava olmaya atıldığı duygusal bir ülkü, özlemi durmadan yanıp tutuşan bir gelecek oluyor. Mehlika Sultan'a âşık yedi genç, bunun için varırlar çıkrığı yok bir kuyuya. Mehlika Sultan'a âşık yedi genç, bunun için bakarlar korkulu gözlerle o suya, çünkü o su, o ötesi bilinmeyen dünya, suyun o ayna yüzeyi, birden bir yanılsama olur çıkar. Ulaşıldığı sanılan şeyin, aslında ulaşılmak istenenin hep berisinde olduğunu acılı, korkulu, korkunç bir biçimde duyurur yolculara. Gizli bir evreni saklayan, ürpertiler doğuran bir aynadır o durgun su yüzeyi. Ufkunu çepeçevre ölüm servileri sarmıştır, ama yine de tatlı bir yanılsamadır, gerekli bir aldanmadır. Mehlika Sultan'a âşık yedi genç sanırlar ki, ufku çepeçevre ölüm servileriyle sarılı aynadaki o gizli cihandan, uzun gözlü, uzun saçlı bir peri doğmuştur.

Demek, uzun gözlü, uzun saçlı bir peridir Mehlika Sultan. Demek peri gibi değil, peridir Mehlika Sultan.

İşte yine kaçıyor elimizden, yine ucu olmayan emel gurbetinde dağılıp gidiveriyor. Mehlika Sultan o kadar bu dünyadan değil ki, o kadar Mehlika veya Sultan değil ki, gözleri uzun bile olabiliyor. Yedi genci büyüleyen bu «muamma» güzelinin, uzun gözlerini düşünebiliyor musunuz? Uzun sözüyle çekik mi demek istiyor ozan, yoksa badem mi? Ama niçin çekik, badem ya da başka bir niteleme kullanmadı da, uzun dedi? İşler yine karışıyor Mehlika Sultan gittikçe daha bir sıyrılıyor dünyasal ve dişisel özelliklerinden. Tutarlı bir sonuç. Bir «muamma» güzeli değil midir o? Yedi gencin, emel gurbetinde aranıp durdukları, onunla bir olup yok olmak istedikleri o dünya güzeli, bu «muamma» değil mi? Peki ya, neden «muamma?» İnsan bunca bilinmeyene, bunca tutulmuşlukla koşabilir mi? Onda yok olmak isteyebilir mi?

Gümüş bir yüzüğün suya düşmesiyle, suyun çekilmiş gibi birden rüya oluvermesi ve orada açılıveren hayal âlemine Mehlika Sultan'a âşık yedi gencin göçüvermesi, bu göçtükleri yerin özellikle hayal âlemi olması, «muamma»yı gizemci düzlemden kurtarıyor, ona insansal bir özlemin, insansal bir çok boyutluluk isteminin inandırıcı, ama kamçılayıcı özelliğini kazandırıyor. Öyleyse «muamma», insanın durmadan aşmak istediğinin hep ilerisindedir. Durağan olmayan bir boyuttur «muamma». Ne baş, ne son, ne de ortadır. Hep, ileriyi, hep özlemi, hep atılım istemini simgeleyen devinimdir «muamma». Hayal âlemine göçüş, yok olmak değildir, çünkü insan varlığının temel yanı olan hayal âlemi, yokluğa karşı varoluşun kendisidir. İnsanın, insanlığın gerici, tutucu bütün engellerine karşın, hep ileriye, hep güzele ve doğruya yol almasını sağlayan güçtür o, şaşmaz sezgidir, geleceği gerçekleştiren durdurulamayan devinim-

dir, yaratmanın, yaratının kendisidir. Bunun içindir ki Mehlika Sultan'a âşık yedi genç, seneler de geçse, henüz gelmemişlerdir; Mehlika Sultan'a âşık yedi genç oradan elbette gelmeyeceklerdir. Çünkü onlar Kaf dağlarına altın aramaya, insan sömürmeye gitmemişlerdir. Çünkü onlar Kaf dağlarına değil, sırtlarında aba, içleri hicranla dolu, günlerce arayıp durdukları o hayal âlemine göçmüşlerdir.

Şimdi anlıyorum neden Mehlika Sultan'a âşık yedi gençle birlikte ben de çıktım bu yolculuğa, neden ben de kara sevdalı bir âşık gibi düştüm, Yahya Kemal'in her biri tek tek somut olan, ama yanyana gelince tüy gibi hafif, bulut gibi dağınık, samanyolunun ayrımsız yıldızları gibi her biri izlenimci bir ışıltı olan sözcüklerinin, imgelerinin ardına. Mehlika Sultan hem gerçek, hem değil. Mehlika Sultan'a âşık yedi genç hem burda, hem değil. Bu şiir, en gerçekçi, en somut sözcüklerle kurulduğu halde, hem gerçekçi, hem değil. Çok çok kanatlı, çünkü bir değil, bin dille konuşuyor. Benim dilimi, özlemlerimin, sonsuzluk, sonrasızlık istemimin renk renk, damar damar, katmer dilini konuşuyor.

İşte Mehlika Sultan,

O uzun gözlü, uzun saçlı peri,

işte,

Mehlika Sultan'a âşık yedi genç,
Seneler geçti henüz gelmediler;
Mehlika Sultan'a âşık yedi genç,
Oradan gelmeyecekmiş dediler.

İşte ben, bütün boyutlarımla, işte bunun için unutamıyorum *Mehlika Sultan*'ı.

Ankara, 1 Haziran 1975

Einstein'le Max Born arasındaki mektuplaşmalar ve daha sonra M. Born'un her mektupla ligili açıklamaları bir kitap halinde yayınlanmıştır.[1] *Burada size sunduğumuz M. Born'un sekseninci mektubu ve onunla ilgili açıklamasıdır.*

84 grange Loan, Edinburgh, 15.7.44

Değerli Einstein,

Bizim The Scotsman gazetesi senin üzerine bir yazı yayınladı. Senin bütün aydınları yeni bir zuülm savaşına karşı korunmak için toplantıya çağırdığını ve onların etkili bir biçimde politik alana elatmalarını istediğini yazıyor. Bunu okurken çok mutluydum, senin adını bütün dünyada herkes bildiği için, bu yönde bir şeyler yapabilecek tek kimse de sensin. Elbette biz yaşlanıyoruz ve barış içinde artık dinlenmek istiyoruz; arkamızda kalacak gençlerin sayısı çok değil. Ben kendim geçen kış bir çeşit sarsıntı geçirdim ve daha tamamen iyileşmiş değilim. Bunun birçok nedenleri vardı: biraz aşırı yorgunluk, savaşın yolaçtığı genel gerilim ve Avrupa'daki Yahudilerin topluca öldürülmesi, Uzak Doğu'daki oğlumu görme isteği. Ama beni en çok sarsan, insanlığa iyilik getireceğini düşlediğimiz, çok güzel şeyler vereceğini umut ettiğimiz bilimin bir yıkım ve ölüm aracı olmasıdır. Alman bilginlerinin çoğu nazilerle işbirli-

[1] *A. Einstein - Max Born. Correspondance 1916 - 1955, Seuil, Paris.*

ği yaptı; Heisenberg bile bütün gücüyle bu soysuz adamlar için çalıştı (bunu güvenilir kaynaklardan öğrendim), bunun dışında kalan birkaç bilgin var, örneğin von Laue ve Nahn. Bütün İngiliz, Amerikan ve Rus bilginlerinin seferber olması normaldi. Kimseyi ayıplamıyorum. Çünkü bu güncel koşullar içersinde, uygarlığımızın geri kalan kısmını korumak için başka hiç bir şey de yapılamazdı. Bu durumda (İngiliz fizikçilerine uygulanan çok sert kurallar gibi) uluslararası bir örgüt ve bir yasa düzenlemesi olmalıdır sanıyorum. Bunun sayesinde bilimsel topluluğumuz, yeryüzünde düzenleyici ve dengeleştirici bir güç gibi davranabilmeli ve bugün olduğu gibi endüstrinin ve hükümetlerin birer aracı olmamalıdır. Öğrencilerimize gözlem ve hesaplarında dürüst olmalarını öğretirken bunu açıkça olaylardan soyutladığımızı sanıyorum. Hıristiyan, Yahudi ve Müslüman bütün dinlerin boyun eğdiği temel bir ahlâk kuralı vardır. Ama biyolojinin kimi dalları ve yeterince geliştirilmemiş bir mantık yanlış olaylar üzerine dayandırılarak politikacıların elleri arasında cinayet aracı oldu ve bizi taş devrine geri götürdü. Bunun yeniden başlamasına engel olmak için çıkar bir yol bulmak gerekir. Biz bilginler dünyada akla uygun bir düzenin kurulması için yardım etmek zorundayız. Eğer senin bu konuda kesin tasarıların varsa bana bildir. Ben bu alanda güçsüzüm, güçsüz olmaktan da çok etkisizm ama elimden geleni yapacağım. Bu ülkede önceliği ele alması gereken bir kimse Fowler olabilir ama ne yazık ki o çok hasta, benden daha ağır bir çöküntüye uğradı. Niels Bohr'un ise şimdi nerede olduğunu bilmiyorum, onunla ilişki kurmayı ne çok isterdim. İngiltere'de insanlarla bağlantıyı sürdürmek çok güç. Çok önemli bir durumda ancak yolculuğa

çıkılabiliyor ve Güneyde hâlâ uçan bombalarla karşılaşılıyor.

Bununla birlikte askerî durum çok iyi, yakın bir zamanda savaşın Avrupa bölümünün sona ereceğini umut ediyoruz.

Oğlum orduda sağlık hizmetinde çalışıyor ve bu arada Hindistan'ın büyük bir kısmını görmüş oldu. Kızlarım ailece iyi sayılırlar; üstlerinden bombalar uçuşuyor ve ara sıra bulundukları yere düşüyor.

Üstün bir insan olan Çinli öğrencim Peng'le birlikte kuvanta alan kuramını geliştirmeyi denedim, doğru bir yol üzerinde olduğumuzu sanıyorum. Bir yandan Schrödinger, senin başlattıklarını sürdürdü, diğer bilginler ise klasik bir yöntemle ayrı alanları birleştirme yolundalar. kaynaşacağını sanıyorum. Ama bunu denemek için ben çok yaşlıyım ve tükenmiş bir durumdayım.

İçten esenliklerim ve en iyi dileklerimle. Senin

Max Born

Birçok kez bilginlerin sorumluluğu üzerine yazdım; Hiroşima haberi buna daha bir kesinlik kazandırdı. Bugün bununla yeni bir durumun yaratıldığı gerçektir. Artık söz konusu yalnızca ahlâk değildir: politik ayrılıklar tekniğin insanları topluca öldürmesini haklı gösterebilirler ama uygarlıktan arta kalanlar yeryüzünde yaşamlarını yine de sürdüreceklerdir. Ahlâk sorunu ile ilgileniyor ve teknolojik savaştan iğreniyordum çünkü bir şeylerin olacağına önceden inanmıştım, gerçi yukardaki mektup da bunu kanıtlamaktadır.

Bununla ilgili olarak burada birkaç söz etmek istiyorum. Cambridge'deki British Association toplantısın-

da Hahn ve Strassmann'nın yeni bulmuş oldukları uranyum çekirdeğinin zincirleme bir tepkime sayesinde parçalanmasiyle olağanüstü güçte bir silâhın yapılabileceğini konuşulurken duymuştum. Bu toplantı savaş patlamadan az önce, İngilizlerin *Phoney war*[1] dedikleri boğuşmanın olmadığı bir dönemde olmuştu. İşte bu dönemde aramızda Leo Szilard adında bir Macar fizikçisi görünmüştü. Bir süre Einstein'le de çalışan bu bilgin, çekirdeksel parçalanmadan banka bir şey konuşmuyordu. Çekirdek parçalanmasının ilk bulgusu Almanya'da olmuştu ve o bu silâhı önce Hitler'in kullanacağından endişe ediyordu. Ben ilk kez burada çekirdek parçalanmasından, zincirleme tepkimeden ve nötron'un kullanılmasından konuşulduğunu duymuş, bundan kaygılanmıştım ama bu bana çok uzaklarda görünmüştü.

Sonra savaş patladı. Bu düşmanlıkların başlamasından birkaç hafta önce ben İngiliz vatandaşlığına geçtiğim için Almanya'ya bir deli gibi kapanmaktan ya da nazilerin kurbanı olmaktan kurtulmuştum. Çalışma arkadaşlarımdan Klaus Fuchs, benim peşimden tutuklandı ve aylarca toplama kamplarında kaldı. Kendisine politik bakımından güvenilip güvenilmeyeceği araştırıldıktan sonran Kanada'dan İngiltere'ye çağrıldı.

Fuchs, bunun üzerine benim enstitüye döndü ve birkaç ay içinde yeniden çalışmalarını sürdürdü. Ama kısa zaman içinde, bir Alman fizikçisi ve aynı zamanda Birmingham'da profesör olan Peierls'ten bir mektup aldı. Bu mektupta Fuchs'a çok önemli ve gizli bir askerî tasarı üzerinde çaılşmak isteyip istemediği soruluyordu.

---

[1] *Burada gerçekte sözkonusu olan Funny war, 'drôle de guerre' (acayip savaş).*

Burada sözkonusu olanın çekirdek parçalanmasından başka bir şey olamayacağını hemen anlamıştım. Bunun yıkıcı olasılıklarından kuşkulandığım için Fuchs'ü saydırmak için etkin bir biçimde uğraştım ama boşuna. Nazilere öylesine diş bliyordu ki bu konuda hiç ölçü tanımıyordu; onlara karşı bir şeyler yapmaktan mutlu olacaktı. Önce Birmingham'da Peierls'e gitti, oradan da Birleşik Devletler'e; ondan ötesini artık siz de biliyorsunuz.

Ben kendim atom bombası yapımı için hiç bir zaman doğrudan doğruya çağrılmadım, çekirdek fiziği çalışmalarına da hiç bir zaman katılmadım. Bununla birlikte eğer kendi çalışmalarımı önerseydim, bu alanla birleşen fizik dallarından çoğu ile bu tasarıya katılabilirdim.

Hiroşima'dan aşağı yukarı bir yıl önce, ben bu mektubu yazdığım dönemde, biz «Manhattan Tasarısı» üzerine pratik olarak hiç bir şey bilmiyorduk. Ben daha sonra Einstein'in kendisinin, Szilard'ın ve diğer fizikçilerin isteği üzerine birlikte kaleme aldıkları bir mektubu Başkan Roosevelt'e gönderdiğini öğrendim. Sanıyorum Einstein'in kendisi bile, daha sonra geliştirilen bu tasarı üzerine çok şeyleri öğrenemedi. Burada Szilard için olduğu gibi Einstein için de söz konusu, ne pahasına olursa olsun bu silâhı ilk kez Hitler'in kullanmasını engellemekti.

Max Born

(türkçesi *Hüsen* Portakal)

ANADOLU TÜRKÇESİ
LIX

İsmet Zeki Eyuboğlu

DÖNMEK, ELÇİ, ERK, GALETA, GANGREN, GUGUK GÜNLÜK, KAMSELA, KANARYA, KARYOLA, MIRMIR, PATİSKA.

Dönmek eski türkçe *tön-mek*'ten. Gerçek anlamı değişmek, bir biçimden başka bir biçime girmek, başkalaşmak. Zamanla günümüzdeki anlamı kazandı. Bundan, bu *tön* (dön) kökünden: *dönemez* (kasırga), *döngeç* (çark, pervane), *dönerge* (çark, anafor), *dönelge* (hortum, kasırga), *döregeç* (kasırga), *dörekle* (girdap), *dönegen* (çok dönen, girdap), *dönelek* (tekerlek) gibi sözler türemiştir.

Elçi eski türkçe *il* (ülke, yurt hükümdar, devlet) ile göre bildiren *çi* ekinden. İlkin *ilçi* denirdi, sonraları *elçi* biçimine girdi. *Elçi* (ilçi) günümüzde bir kimse, bir devlet adına başka yerde, başka ülkede görev alan kimseye deniyor. Yine *el, il* sözleri *yabancı* anlamında söyleniyor.

Erk, moğolca *erke* (güç)den. Moğolcada *erklig, erkelig* sözleri güçlü, dayanıklı, dirençli anlamına gelir, türkçeye geçerken sonraki *e* eki düşerek *erk* biçimine girdi.

Galeta, italyanca *gallétta* (peksimet)dan. Anadolu türkçesine XIX. yy.'da girdi. Geliş yolu gemiciliktir. İtalyan gemicilerin gemide yemek için önceden yapıp kuruttukları peksimet (gallétta) kıyı illerinde *galeta* di-

ye yayıldı. Günümüzde peksimete değil de çok küçük, özel ekmeğe deniyor.

Gangren, italyanca *cancréna*'dan. Morlaşmış, kanın pıhtılaşması sonucu damarı tıkayan korkulu yara.

Guguk, sanskritçe *Kuhûkâ*'dan. Sanskritçede bildiğimiz *guguk kuşu*'na *kuhûka* denir. Küçük bir ses değişmesi sonucu türkçeye *guguk* olarak geçti. Bunun doğaya özenmeden doğan bir söz olduğunu söyleyenler de vardır.

Günlük, sanskritçe *kunduruka*'dan. Yandığında güzel kokular saçan bir bitkinin adı. Farsçaya da sankritçeden *kundur* biçiminde geçti.

Karsela, rumca *khlamys* (yağmurluk) sözünden. Daha çok Doğu Karadeniz bölgesinde su geçirmeyen, yağmurlu günlerde giyilen özel muşamba üstlük.

Kanarya, ispanyolca *canario*'dan. Kanarya adalarından Avrupa'ya getirilip beslenen bu kuş geldiği ülkenin adından dolayı *kanarya* diye anılır. Aşağı yukarı bütün Avrupa dillerinde adı özdeştir.

Karyola, italyanca *carriola* (elarabası) sözünden. Üzerine yatak serilen özel oda takımı. Anadolu türkçesine gemicilik yoluyla anlam değiştirerek geçmiştir.

Mırmır, doğaya öykünmeden oluşan bir söz. Hititçede *marmaras* sözü bu anlamda söylenir. Bundan, belli doğa seslerinin birbirine yakın, benzer sözlerin oluşmasındaki ortak etkisini anlama olanağı vardır.

Patiska, ispanyolca *batista*'dan. Ak ketenden yapılan ince astarlık.

Son baskı tarihi : 30.9.1975

ÇAN YAYINLARI

1. BU CENNET BU CEHENNEM
   Denemeler
   Vedat Günyol
   15 TL.
2. DEVRİMİN BAĞRINDAN
   Robespierre
   Çev.: V. Günyol
   10 TL.
3. MARKSÇILIK VE BİLİMSEL DÜŞÜNCE
   Laurent Schwartz
   Çev.: V. Günyol
   10 TL.

YENİ UFUKLAR
P. K. 1034
Karaköy - İstanbul.
adresinden isteyiniz.

YENİ UFUKLAR : Aylık Sanat, Düşünce Dergisi, Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Vedat Günyol. Yönetim yeri: Cağaloğlu, Himaye-i Etfal sokak, Mirat han, No. 202 İstanbul, Yazışma ve havale adresi: YENİ UFUKLAR, P.K. 1034, Karaköy, İstanbul, Telefon 27 49 74, Yıllık abonesi: 90 TL., altı aylığı 50 TL., Yabancı ülkeler için iki katı alınır, İlân: Kapakta santimi 150 TL., sayfalarda 75 TL.

Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. - İstanbul

Fiyatı: 7.50 TL.